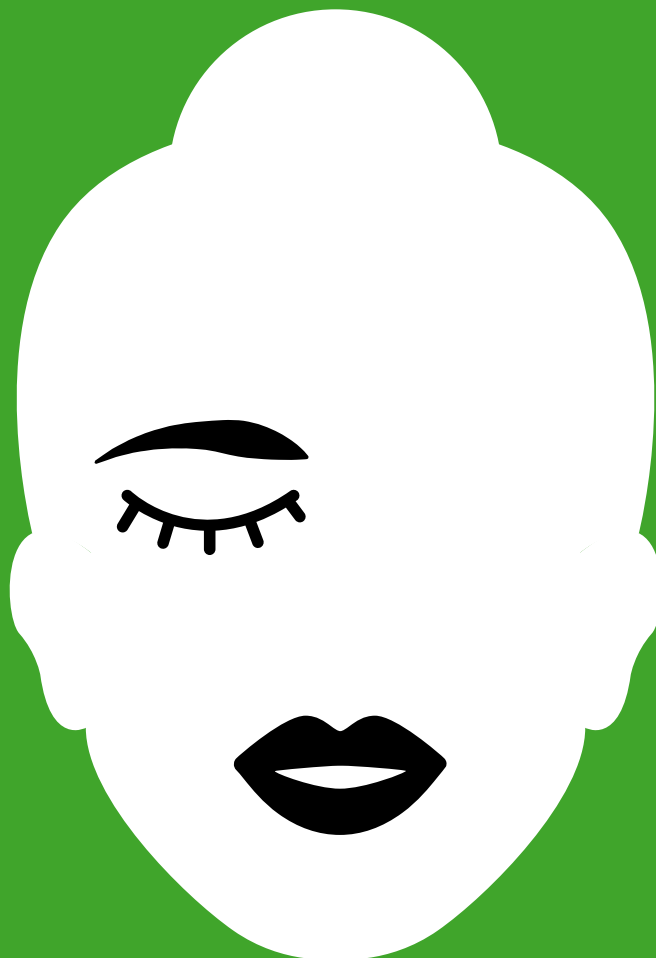

MITES I ESTEREOTIPS SOBRE SALUT MENTAL

OBSERVATORI DE MITJANS I SALUT MENTAL · INFORME 2014

Obertament i Grup de Periodistes Ramon Barnils

 Observatori de mitjans i salut mental · Informe 2014:
Mites i estereotips sobre salut mental.

Coordinació de l'Observatori de Salut Mental i Mitjans:
Matilde Gordero i Magdalena Oliver

Coordinació del Grup Barnils:
Anna Bonet i Laia Soldevila

Coordinació d'Obertament:
Josep Casanova, Laura Quinto i Ariadna Rogero

Científic de dades: **Dan Ouchi**

Disseny estètic i maquetació: **Helena Olcina (Fàbrica Gràfica)**

Correcció lingüística: **L'Apòstrof**

Fotògraf: **Eduard Miguel**

Equip d'anàlisi i redacció:
Carolina Ares
Laia Balasch
Vicent Canet

Amb l'assessorament d'**Enric Agut, Dani Ferrer, David Garcia i Isard Vila**,
activistes d'Obertament

Agraïments: **Sala Beckett**

Edita: **Apunts, empresa d'economia social, dedicada a donar oportunitats laborals a persones amb trastorns de salut mental**

Imprès a Catalunya

ISBN: 978-84-608-7491-1

Obertament, Aliança catalana de lluita contra l'estigma en salut mental
obertament@obertament.org | 93123717
Ronda Sant Pere 28, entresol C, Barcelona.

Aquesta obra està subjecta a la llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 3.0 de Creative Commons. Si voleu veure una còpia d'aquesta llicència, accediu a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/> o envieu una carta sol·licitant-la a Creative Commons, 444 Castro Street, Suite 900, Mountain View, California, 94041, EUA.

ÍNDEX

2 | Un gran pas endavant en la lluita contra l'estigma. Article de Xavier Trabado, president d'Obertament

4 | No ho estem fent gens bé. Article de David Bassa, president del Grup Barnils

6 | L'índex d'estigma situa la premsa a la zona de perill

8 | El que diuen les dades

10 | Els casos que han fet parlar

12 | Cultura, la sorpresa negativa

15 | Psicosi i esquizofrènia, les més maltractades

17 | Quan el contingut espatlla la notícia

20 | "No vull que els mitjans de comunicació em posin en un racó". Entrevista a David Garcia, activista d'Obertament

24 | Hem convertit la salut mental en un calaix de sastre

26 | Les imatges, un arma de doble tall

30 | Si la salut mental és la protagonista tot va millor

34 | Obertament recomana

38 | Alerta Estigma: tots podem denunciar

39 | "Volem etiquetar abans que comprendre". Entrevista a Sílvia Vila, denunciant d'Alerta Estigma

41 | "La salut mental encara és tabú. No se'n parla". Entrevista a Arnau Perich, denunciant d'Alerta Estigma

42 | L'activitat de 2014

44 | Epíleg

46 | Annex: La metodologia i els criteris de l'anàlisi

PRÒLEG

Un gran pas endavant en la lluita **contra l'estigma**

XAVIER TRABADO

PRESIDENT D'OBERTAMENT

Obertament, l'aliança catalana de lluita contra l'estigma en salut mental, ha creat l'Observatori de mitjans en col·laboració amb el Grup Barnils.

La finalitat de l'Observatori i d'aquest anuari és la de buscar

aliances en la lluita contra l'estigma per, entre tots, normalitzar la salut mental. I aquí el mitjans de comunicació tenen un gran paper com a aliats. Des de l'inici de la nostra activitat hem rebut, a través del programa Alerta Estigma,

missatges i alertes, per part de la ciutadania compromesa, sobre continguts publicats als mitjans entorn de la salut mental, tant els que en fomenten una imatge negativa com aquells acurats i sensibles envers el tema.

La nostra base social, activistes, socis, entitats del sector, ha mostrat sempre interès pel paper dels mitjans de comunicació i la seva influència sobre quina imatge es dona sobre salut mental i com a potencials agents de canvi de l'imaginari col·lectiu.

Obertament ha respost a les inquietuds de la ciutadania a través de l'equip Alerta Estigma, enviant cartes educatives amb consells i eines als mitjans que han emès un missatge estigmatitzant com també cartes de suport a aquells continguts acurats i especialment sensibles amb la salut mental.

En els darrers anys Obertament ha iniciat tasques de sensibilització amb professionals de la comunicació, que han tingut molt bona rebuda per part d'aquests, ha publicat la guia de mitjans aportant eines i consells sobre com comunicar temes de salut mental, i ha creat l'Observatori de mitjans i salut mental. Aquest observatori respon a la necessitat de fer una anàlisi rigorosa de les notícies amb relació a la salut mental i a la de poder donar millor resposta a les necessitats dels professionals de

La finalitat de l'Observatori i d'aquest anuari és la de buscar aliances en la lluita contra l'estigma

la comunicació a l'hora de publicar o emetre aquest tipus de contingut.

Per fer-ho, Obertament ha decidit col·laborar amb el Grup Barnils, un grup de periodistes compromesos socialment i amb àmplia experiència en observatoris crítics de mitjans. Aquesta col·laboració permetrà detectar quins són els àmbits específics que caldrà enfocar en les properes accions adreçades a crear sinergies amb els mitjans de comunicació per tal que aquests siguin aliats en la lluita contra l'estigma en salut mental.

A banda de l'Observatori de mitjans, Obertament treballa amb els professionals de la comunicació i els ofereix portaveus de premsa que són activistes que donen la cara explicant la seva experiència. Realitzem periòdicament "trobades amb periodistes", en què professionals de la comunicació, activistes i representants d'Obertament parlen sobre com es tracta la salut mental als mitjans. D'aquesta manera, una persona que ha patit o pateix un trastorn mental exposa com se sent quan veu com es tracta el tema als mitjans i, al mateix temps, els professionals poden comparar les seves necessitats i dubtes a l'hora d'abordar aquests continguts dins les

Aquest és un gran pas endavant perquè les persones afectades per un trastorn de salut mental no hagin de patir l'estigma i la discriminació, que, com sabem, són un obstacle més gran que el mateix trastorn

seves rutines laborals. Per últim, l'elaboració de guies per a professionals, com la guia de mitjans i l'assessorament a periodistes, és l'altra gran branca del treball que estem realitzant amb els professionals dels mitjans de comunicació catalans per aconseguir eradicar aquest estigma de la societat catalana.

Des d'Obertament volem agrair la col·laboració de molts mitjans de comunicació catalans per la seva implicació en la lluita contra l'estigma, participant en campanyes o compartint opinions en els esmorzars; volem agrair també la col·laboració dels activistes de l'equip Alerta Estigma per la seva tasca en l'anàlisi sistemàtica de notícies, així com donar les gràcies a tots aquells ciutadans que alerten sobre missatges relacionats amb la salut mental als mitjans de comunicació; i als portaveus, per donar la cara i exposar-se públicament en nom de moltes persones afectades per problemes de salut mental.

Estem convençuts que aquest és un gran pas endavant perquè les persones afectades per un trastorn de salut mental no hagin de patir l'estigma i la discriminació, que, com sabem, són un obstacle més gran que el mateix trastorn.

INTRODUCCIÓ

No ho estem fent **gens bé**

DAVID BASSA

PRESIDENT DEL GRUP DE PERIODISTES RAMON BARNILS

Ramon Barnils sempre deia que els mitjans de comunicació serien els exèrcits del segle XXI. I així és. Tot el que veiem, tot el que escoltem, tot el que llegim, tot, absolutament tot està passat prèviament pel sedàs del llenguatge informatiu creat pels mitjans. Perquè encara que les xar-

xes socials hagin creat nous espais i noves eines, en el fons el que volen és emular el que fan els mitjans de comunicació. I, per tant, encara que parteixin de fonts d'informació alternatives, encara que utilitzin eines independents, acaben utilitzant el llenguatge i el sistema referencial

creat pels mitjans. I vet aquí el problema que motiva aquest informe: el llenguatge.

El llenguatge transmet una manera d'entendre el món i, per tant, el llenguatge ens defineix. I si ens mirem al mirall sense filtres, ens adonem que, en

ple segle XXI, en plena Unió Europea, en tot allò vinculat a la salut mental, encara utilitzem un llenguatge i un sistema referencial gairebé medievals: plens de prejudicis, prevencions i estigmes. Un autèntic desastre!

No ho estem fent gens bé, els periodistes. Gens ni mica! Per això el Grup de Periodistes Ramon Barnils hem volgut endinsar-nos en una profunda anàlisi crítica de totes les informacions que parlen de salut mental. El Grup Barnils va néixer per defensar un periodisme crític, independent i rigorós, i per això hem creat l'observatori Mèdia.Cat, els anuaris dels silencis mediàtics, la col·lecció de llibres "Periodistes", el Premi de Periodisme d'Investigació Ramon Barnils i tots els informes que regularment presentem a l'opinió pública. Però fins ara no ens havíem aturat mai a analitzar la informació sobre l'àmbit de la salut mental. Gràcies a Obertament, ara ho podem fer. I ho haurem de seguir fent, perquè la feina a fer és molta.

L'estigma el tenim tan arrelat que ja ni el veiem, vet aquí el drama. Hem arribat a un punt en què llegir un titular com "l'economia viu situacions d'esquizofrènia" o "París viu en estat de psicosis" no ens grinyolen gens. Tenim absolutament interioritzat un llenguatge que estigmatitza sistemàticament els trastorns mentals. I per corregir un problema, el primer que cal és diagnosticar-lo bé. Per això diem que hi ha molta feina a fer, perquè aquests titulars que he posat d'exemple no són titulars

d'articles d'opinió, que els autors podrien intentar justificar literàriament. No. Són titulars de notícies, són titulars de portades! L'estigma està absolutament interioritzat en el nostre univers lèxic i semàntic.

L'estigma està absolutament interioritzat en el nostre univers lèxic i semàntic

Un autèntic error de base que no té cap justificació possible, més enllà del prejudici. Tant és així que en la gran majoria de notícies violentes molts cops s'acaba vinculant una agressió amb un trastorn mental. Per tant, si ens hem acostumat a interioritzar que els agressors són psicòtics o esquizofrènics o depressius, quan ens trobem amb algú a prop nostre que pateix un trastorn d'aquest tipus, la nostra primera reacció partirà clarament d'un prejudici. Un prejudici creat pels mitjans de comunicació que, com que no s'han aturat a reflexionar sobre el propi llenguatge, no s'adonen de la magnitud de l'error. Perquè els trastorns de salut mental no són perpetus. Tots tenen tractament. I, per tant, una persona no és psicòtica, o depressiva o esquizofrènica. Parlar-ne així, informar-ne en aquests termes, és com si parléssim de persones griposes,

de persones anginososes, febriles, etcètera, etcètera. El llenguatge informatiu ha acabat utilitzant el diagnòstic dels trastorns mentals com a definició de les persones que els pateixen, quan no es fa en cap altre tipus de trastorn de salut.

Queda, doncs, molta feina a fer. I la farem. Perquè si alguna raó de ser té el Grup de Periodistes Ramon Barnils és la de maldar per progressar, per millorar, per polir el periodisme català. La salut d'un país, la salut d'una societat es mesura també a través de la salut del seu periodisme. Allà on hi ha bon periodisme, hi ha una societat sana i avançada. Perquè el periodisme no ha d'explicar com volem ser, el periodisme ha d'explicar com som i què fem, ens agradi més o menys. El periodisme ha de ser el reflex més fidel del país, ha de ser el mirall on la societat es mira cada matí. I els miralls reflecteixen tant les virtuts com els defectes. No ens hem d'amagar de nosaltres mateixos, això seria fer-nos trampes al solitari. N'hi ha que ho fan per estalviar-se problemes i esforços. Nosaltres no. El Grup Barnils volem que els miralls siguin diàfans perquè per avançar, per progressar com a professió i com a país, abans que res, el que hem de fer és assumir els nostres defectes i errors. Si no ho fem, no els corregirem. I si no els corregim, no avançarem. Per això, quan parlem del llenguatge informatiu que utilitzem per parlar dels trastorns de salut mental, el primer que hem de fer per millorar i progressar és admetre que no ho estem fent gens bé.

CONCLUSIONS

L'índex d'estigma situa la premsa a la zona de perill

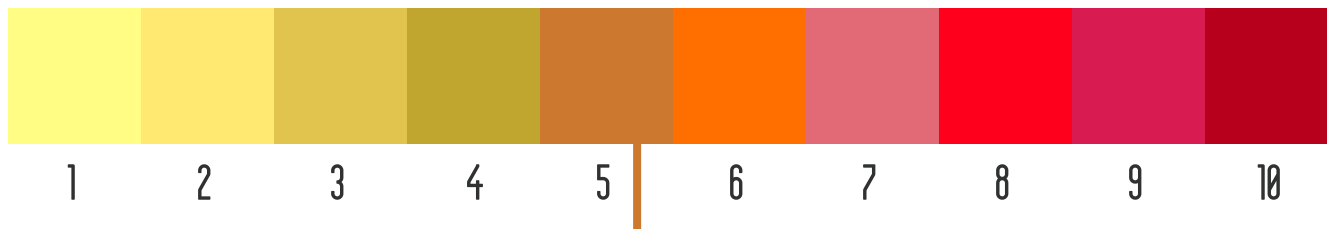
Aquest és el primer cop que es fa una anàlisi exhaustiva de la premsa escrita del país per valorar com tracta els temes de salut mental. Els resultats han permès obtenir, per primera vegada, un índex d'estigma que qualifica la feina dels diaris catalans en aquest àmbit. Hi ha dades concretes; ara es coneix la xifra que indica exactament la quantitat d'elements que s'han publicat que transmeten l'estigma cap a la salut

mental. I el resultat no ha estat gens bo: el periodisme encara no està a l'alçada.

Definit amb un número que va de l'1 al 10 (1: poc estigma, 10: molt d'estigma), l'índex d'estigma que ha tret la premsa escrita de 2014 ha estat el 5,2, xifra que sobrepassa la meitat i se situa a la zona mitjana-alta. Tota puntuació superior al 0 denota, encara que sigui en menor mesura, l'existència d'estigma, i no és

desitjable. Ara bé, Obertament té clar que el rebuig que la salut mental pateix des de fa segles i que encara perviu profundament arrelat a la nostra societat no es pot eradicar de cop, és una feina que s'ha de fer de mica en mica, però de manera perseverant i amb constància. El 5,2 indica, però, que els diaris analitzats queden molt lluny de la zona baixa, que han superat la barrera gens recomanable del 5 i que estan trepitjant la zona perillosa, la que indica que els

ÍNDEX D'ESTIGMA

temes de salut mental no es tracten prou bé, encara.

L'índex d'estigma és el resultat de comparar el percentatge de les notícies valorades com a positives, les valorades com a negatives i les neutres.

Les notícies que han estat valorades com a negatives han superat la meitat del total, en concret representen el 51%. Aquests textos tenen elements (titular, contingut, peu d'imatge, imatge o fonts) valorats com a negatius, és a dir que d'una manera o altra han transmès l'estigma envers aspectes de la salut mental. Aquest percentatge és molt elevat comparat amb el de les notícies valorades com a positives, que se situa a molta distància, amb el 10%. Això vol dir que només un conjunt reduït de notícies han parlat sense estigmatitzar i promovent valors positius de les persones que conviuen amb problemes de salut mental.

Si comparem aquest 51% de notícies negatives amb el 10% de positives, un diria que l'índex d'estigma encara s'hauria de valorar amb pitjor puntuació. I no ha estat així perquè ho han compensat les

notícies que han parlat de salut mental de manera neutra. S'han considerat com a neutres les informacions que han tractat la salut mental sense estigmatitzar-la, però sense promoure valors positius. El percentatge de notícies valorades com a neutres és el 39%, també a distància de les notícies negatives.

A més d'aquestes primeres dades generals tan contundents, se n'han extret moltes més que han permès afinar l'anàlisi, a partir de creuar-les o enfocar-les cap a aspectes específics de la informació. Els resultats indiquen quines són les seccions que promouen més l'estigma, quins elements de la notícia són els que descuiden més els repor-

5.2

El 5,2 situa els diaris analitzats a la zona perillosa, la que indica que els temes de salut mental no es tracten prou bé

ters, si la salut mental es tracta amb el mateix respecte quan és el tema principal de la notícia o quan apareix com a tema secundari i de quines maneres s'acostuma a estigmatitzar les persones que conviuen amb problemes de salut mental. La interpretació de tot aquest material ha portat a conclusions sorprenents, algunes no gaire agradables per als professionals del periodisme.

Una de les dades rellevants constata que l'ús *incorrecte* del llenguatge és el factor que contribueix de manera més important a promoure l'estigma. Per ús *incorrecte* s'entén que es fan servir noms de trastorns mentals per descriure situacions negatives que no tenen res a veure amb la salut mental, o que s'utilitzen expressions populars que fan referència a la trastorn mental de manera banal o frívola. Quan l'articulista en fa aquest mal ús, està contribuint al fet que a l'imaginari col·lectiu la salut mental se situï a la part del que no és desitjable, fa por, no agrada o és motiu de burla. El llenguatge és la principal eina de treball d'un periodista, i entendre quins són els errors que es cometien és el primer pas per evitar-los en el futur.

EL QUE DIUEN LES DADES

967 NOTÍCIES ANALITZADES

Notícies positives: Aquelles que tenen algun criteri positiu i cap de negatiu en qualsevol dels elements analitzats.

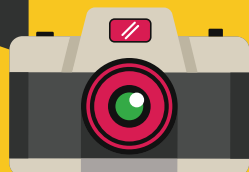
Notícies neutres: Aquelles que tenen criteris neutres en algun dels elements analitzats i cap criteri positiu o negatiu.

Notícies negatives: Aquelles que tenen algun criteri negatiu en algun dels elements analitzats.

NOTÍCIES
EXCEL·LENTS
27%

Tots els criteris positius,
cap de negatiu
o neutre

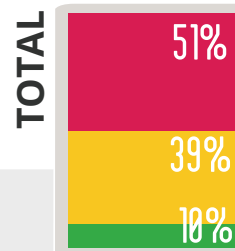
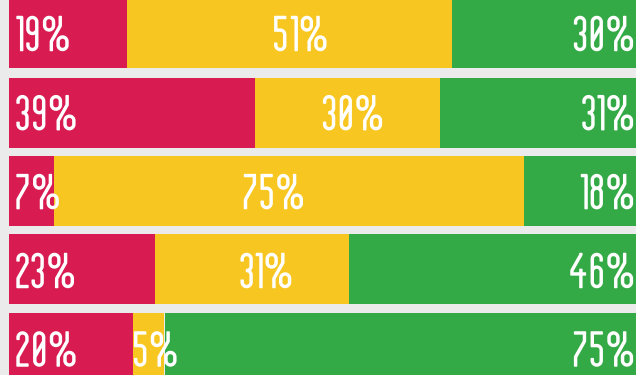
IMATGES
NEGATIVES EN
ARTICLES EL
CONTINGUT DELS
QUALS ES POSITIU

11,8%

TITULAR
CONTINGUT
PEU D'IMATGE
IMATGE
FONTS

ELEMENTS DE LA NOTÍCIA

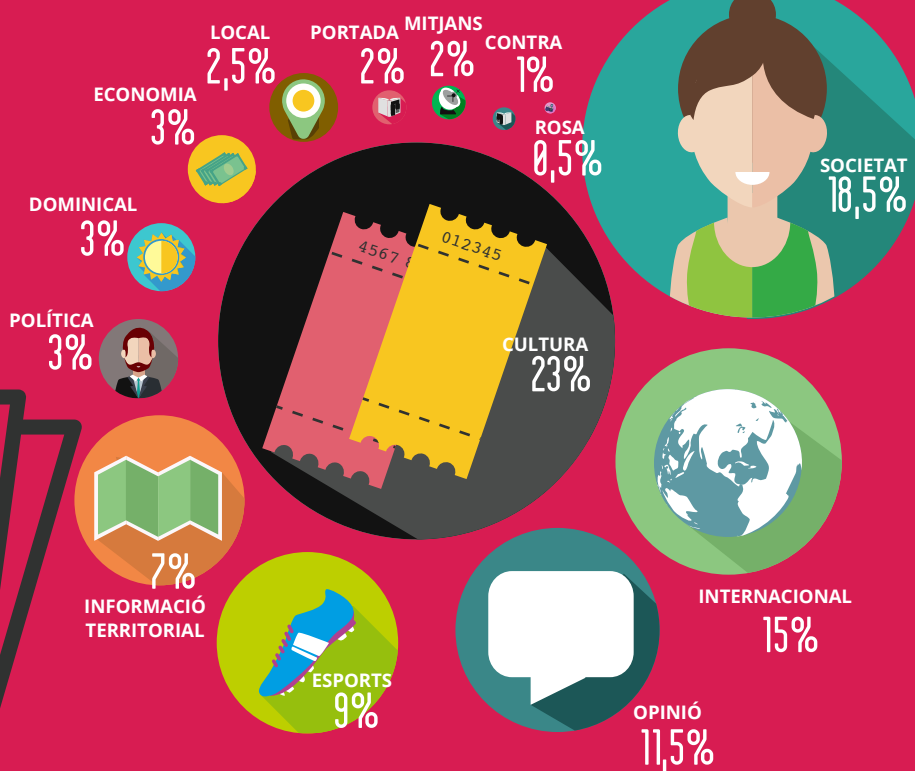
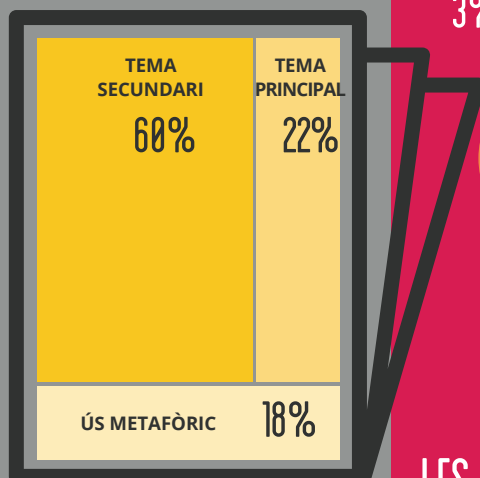

ÍNDEX ESTIGMA 2014

5.19

IMPORTÀNCIA QUE ES DÓNÀ A LA SALUT MENTAL

LES SECCIONS QUE MÉS ESTIGMATITZEN

PARAULES CLAU MÉS UTILITZADES

MENTAL PSICOSI/PSICOSIS
ESQUIZOFRENIA
MALALTIA MENTAL SALUT MENTAL TOAH ESQUIZOFRENIA
SALUT MENTAL
MENTAL
ANSIETAT
MALALTIA MENTAL
TRASTORN MENTAL

ELS CASOS QUE HAN FET PARLAR

AL LLARG DE 2014, HI HA HAGUT UNA SÈRIE DE NOTÍCIES QUE HAN OCUPAT UN LLOC CENTRAL ALS MITJANS DE COMUNICACIÓ. AQUESTS TEXTOS HAN OBERT DIVERSOS DEBATS VERS LA SALUT MENTAL I, INEVITABLEMENT, HAN CONTRIBUÏT A CREAR UN ESTAT D'OPINIÓ A LA SOCIETAT CATALANA. MALAURADAMENT, ALGUNES HAN DIBUIXAT ESTEREOTIPS NEGATIU EN L'IMAGINARI COL·LECTIU.

SUSPENSIÓ DEL CARNET DE CONDUIR A PERSONES EN TRACTAMENT PSIQUIÀTRIC

El consell executiu català presentava als socis de govern el Pla estratègic de trànsit 2014-2020. En aquest projecte es preveia la possibilitat de prendre mesures restrictives sobre persones que es trobessin en tractament psiquiàtric i tinguessin prescrits uns medicaments determinats.

21 DE DESEMBRE DE 2013

14 DE GENER

2 D'ABRIL

EL DRET A L'AVORTAMENT I LA LLEI GALLARDÓN

Des del mes de gener de 2014, i durant la resta de l'any, la proposta de llei de la interrupció voluntària de l'embaràs del ministre Alberto Ruiz Gallardón va despertar una allau de crítiques des del món de la medicina, la política i el feminisme ja que defensava convertir el que hauria de ser un dret legítim en un trastorn psiquiàtric.

CAS BAYARD

L'actor Alfons Bayard va morir durant una operació dels Mossos d'Esquadra, en la qual va ser reduït a la plaça Molina de Barcelona. La font institucional va atribuir des del primer moment la seva suposada agressivitat al seu problema de salut mental. Aquest cas, tractat a les pàgines de Successos, oscil·la entre 2 punts de vista: la justificació de l'actuació policial i la denúncia dels familiars per no seguir el protocol adequat.

LA PSICOSI I L'EBOLA

El religiós Miguel Pajares, infectat del virus de l'ebola, va ser repatriat des de Libèria i fou ingressat a l'hospital Carlos III de Madrid, on va morir una setmana més tard. A partir d'aquell moment, una gran quantitat de notícies van girar entorn de les errades en els protocols d'assistència i es va fer habitual l'ús de la paraula «psicosi» o «psicosi social» per tractar l'extensió del brot del virus de l'ebola.

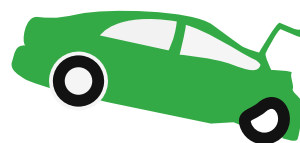
CAS DE L'ATAC XENÒFOB A LLEIDA

Alejandro Ruiz, estudiant de Medicina de 21 anys, va apunyalar cinc persones als carrers de Lleida i va ser detingut l'endemà dels fets per la Guàrdia Urbana. Des d'un primer moment, tant Ruiz com el seu advocat van al·legar que aquest va *patir* un brot psicòtic, emprant aquest argument amb la intenció que servís com a atenuant. Després de diversos interrogatoris les fonts van concloure que la motivació de l'agressor va ser la xenofòbia.

ATAC A LA SEU DEL PP

Daniel Pérez, de 37 anys, va estavellar el seu cotxe contra la seu del Partit Popular a Madrid amb un artefacte explosiu casolà. Es fa públic el diagnòstic de l'acusat, esquizofrènia, sense esmentar fonts autoritzades.

7 D'AGOST

23 DE SETEMBRE

24 DE SETEMBRE

8 DE DESEMBRE

19 DE DESEMBRE

CAS ATAC PEDERASTA A CIUDAD LINEAL

Antonio Ortiz, de 42 anys, va ser acusat d'haver agredit sexualment almenys cinc menors en diversos punts de la ciutat de Madrid. Després de la detenció, es va fer públic l'informe encarregat pel magistrat als metges forenses on s'explicava que tenia un «trastorn de la personalitat amb trets dissocials i narcisistes» i es relacionava aquest diagnòstic amb els actes que havia comès.

EL CAS DEL ZOO DE BARCELONA

Justo José M.P., exguàrdia civil i exagent de la Guàrdia Urbana, es va llançar a l'espai ocupat pels lleons al zoològic de la ciutat de Barcelona i va ser atacat per tres exemplars. Des del primer moment s'especula als mitjans de comunicació sobre el fet que *Jujo*, malnom amb el qual era popularment conegut, tenia un possible trastorn bipolar i depressió.

Cultura, la sorpresa negativa

Contràriament al que es pugui imaginar, la secció del diari que més estigmatitza la salut mental és Cultura. Ho fa per davant de les seccions de Societat, Internacional i Esports, que ocupen els següents lloc de la llista.

A l'apartat de Cultura és on hi ha més titulars i continguts que han tractat els trastorns mentals de manera més banal, emparant-se en l'ús metafòric de les paraules que fan referència a la salut mental.

En aquest sentit, la secció de Cultura ha estat valorada negativament sobre-

tot perquè utilitza paraules pròpies de trastorns mentals, com *esquizofrènic* o *bipolar*, i els dona una connotació negativa en situacions que no hi tenen res a veure. En aquesta secció també hi ha hagut titulars i continguts de notícies en què s'han utilitzat expressions populars que resulten estigmatitzadores, *boig-boja*, *pirat-pirada* i, en menor mesura, altres on es relacionen trastorns o malalties amb situacions d'agressivitat o criminalitat.

Per què la secció de Cultura es permet més llicències?

A la secció de Cultura hi ha tendència a la relaxació lingüística i terminològica

per part dels professionals de la comunicació, ja que certs conceptes propis de la salut mental són emprats amb regularitat de manera informal i, fins i tot, banal. A Cultura, la salut mental no és el tema central de la informació i, per tant, el cronista no s'autoexigeix un nivell tan elevat de rigor com a les informacions publicades en altres seccions.

Oferir aquesta òptica més informal o de vegades literària, és un mecanisme utilitzat per fer més entenedor el missatge, captar l'atenció o per connectar amb l'emoció del lector, en el sentit que l'ús d'un terme d'aquestes característiques pot resultar molt més impactant a cop d'ull. Per exemple, en un article sobre un espectacle teatral, un periodista parla en els termes següents de la feina d'un actor que també dirigeix: «Interpretar i dirigir és esquizofrènic»; o en l'apartat d'espectacles musicals, diversos articles utilitzen la paraula *esquizofrènic* per definir cantants eclèctics, estils complexos o posades en escena sorprenents: «... un exemple de pop esquizofrènic és...», «Fangoria transporta un esquizofrènic espectáculo a...» o «Es un músico esquizofrénico estadounidense sin formación musical...»

Emprar els termes propis de la salut mental com a sinònims o com a metàfores pot crear confusió envers la complexa vivència que poden experimentar les persones que conviuen amb un problema d'aquest tipus. Des d'Obertament la consigna és no utilitzar aquests termes de forma al·legòrica ni

SECCIONS	CRITERIS NEGATius MÉS FREQUENTS
Cultura	
Societat	
Internacional	
Esports	
Política	
Dominical	
Informació territorial	
 S'associa el trastorn mental amb violència, criminalitat o agressivitat. Es confon trastorn mental amb disminució psíquica. S'utilitzen pejorativament conceptes psiquiàtrics. Les expressions populars (<i>estar pirat, sonat</i>, etc.) s'usen ofensivament. Es relaciona sense justificació, el trastorn mental amb aspectes com la pobresa, el consum de drogues, el suïcidi.	

com a sinònims, sinó fer-ho –de forma acurada– només quan el tema de la notícia sigui la salut mental o hi tingui connotacions i implicacions directes.

En aquest sentit, un altre dels aspectes preocupants i habitual a la secció de Cultura es relaciona amb la mitificació del fet creatiu i l'associació d'una certa genialitat amb trastorns de la personalitat o de tipus mental. És el que es coneix com a falsos positius.

El perill del llenguatge metafòric i els falsos positius

L'aparició dels anomenats falsos positius i l'ús del llenguatge metafòric són elements clau que han contribuït a situar la secció de Cultura al capdavant del rànquing de les pitjor valorades.

Esquizofrènia i *psicòtic* (i derivats), i *mental* han estat els termes analitzats que han aparegut amb més freqüència en aquesta secció, la majoria de vegades utilitzats de manera figurada.

En alguns casos els termes *esquizofrènic* o *psicòtic* s'han associat a comportaments vinculats a la «genialitat artística» o han fet referència a la capacitat dels artistes per ser polifacètics. Aquest ús es diu *fals positiu* perquè si bé no és pejoratiu, perquè fa referència a una *virtut* o un *do* de l'artista en qüestió, contribueix a crear un fals mite que

relaciona la virtuositat artística amb la salut mental. No hi ha cap estudi científic que pugui associar aquests dos conceptes, l'un no és conseqüència de l'altre ni viceversa. Per tant, la seva relació no s'ajusta a la realitat. Un exemple clar s'ha trobat en un obituari del poeta Leopoldo María Panero, que el definia com «El poeta esquizofrènic, el nostre Rimbaud particular...»

Aquesta utilització, que parteix d'una voluntat d'elogi a l'artista, banalitzava per complet els trastorns mentals als quals fa referència, i ofereix una imatge distorsionada al lector. Al llarg de la història hem vist com grans artistes o creadors han conviscut amb trastorns mentals (Virginia Wolf, Van Gogh...), però és del tot fals creure que la seva genialitat es fonamenta en el trastorn que tenien. L'artista que conviu amb un trastorn mental no és millor o pitjor per aquest fet.

L'altre aspecte estigmatitzador a l'apartat de Cultura és el llenguatge metafòric. De totes les notícies analitzades el 2014, el 17,77% han tingut una puntuació negativa per haver fet servir algun terme vinculat amb la salut mental de manera metafòrica. Precisament la secció de Cultura és l'apartat en el qual hi ha més notícies on alguna de les paraules clau és emprada en un sentit metafòric pejoratiu, amb el 28%.

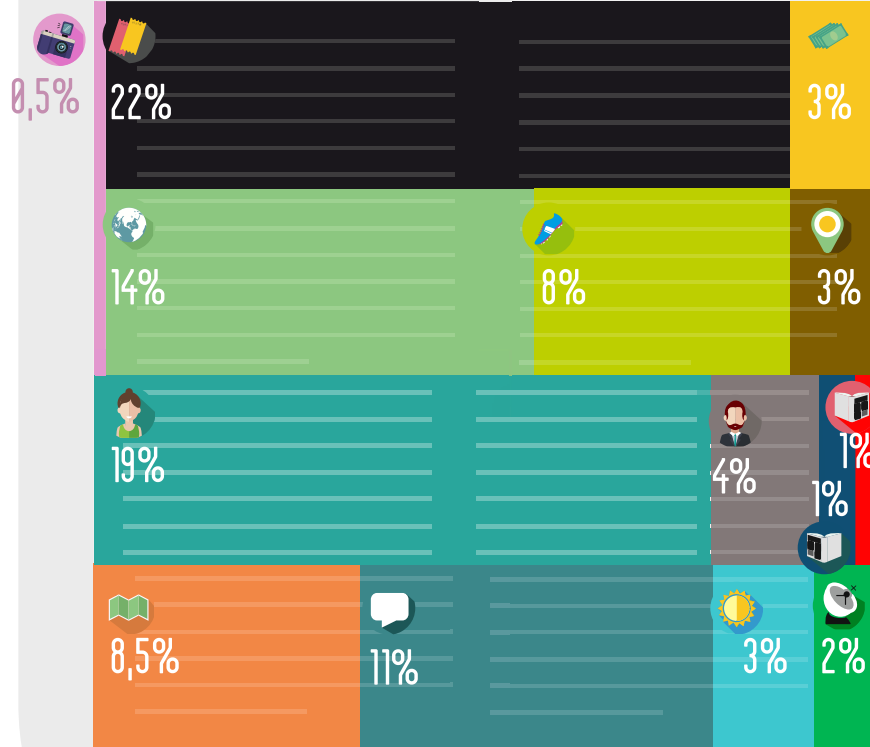
Cultura és l'apartat en el qual hi ha més notícies on alguna de les paraules clau és emprada en un sentit metafòric pejoratiu, amb el 28%

L'ESTIGMA QUE TRANSMETEN ELS TITULARS, CONTINGUTS I IMATGES, PER SECCIONS

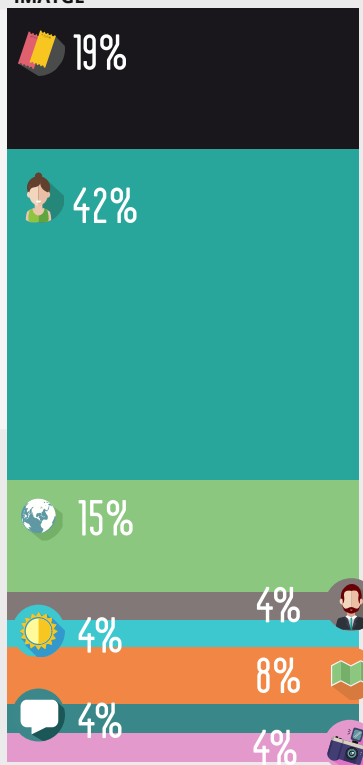
TITULAR

CONTINGUT

IMATGE

CULTURA

DOMINICAL

LOCAL

SOCIETAT

INFORMACIÓ TERRITORIAL

MITJANS

INTERNACIONAL

OPINIÓ

ESPORTS

CONTRAPORTADA

PORTADA

POLÍTICA

ECONOMIA

ROSA

Psicosi i esquizofrènia, les més maltractades

El periodisme es veu obligat a explicar fenòmens complexos i situacions difícils en poc espai i necessita recursos per fer entendre i acostar la informació al lector. Recórrer a comparacions o metàfores és del tot habitual. Ara bé, l'elevat nombre de vegades que s'ha detectat la utilització de *psicosi* i *esquizofrènia* amb ús metafòric pejoratiu, tant en peces informatives com d'opinió, ha disparat l'alarma.

Durant el 2014 la paraula *psicosi* ha estat usada en sentit metafòric a informacions que fan referència a l'alarma social, com ara l'emergència sanitària de l'ebola, o per definir les situacions de pànic que ha provocat un atac terrorista o els estralls de la crisi.

Esquizofrènia o *bipolaritat*, en canvi, són emprades com a llicència retòrica per expressar situacions socials, polítiques o personals amb contradiccions o

dualitats molt extremes i difícils de superar. Com per exemple, l'article d'un diari que definia la situació de Nigèria com a «esquizofrènica» per la situació de conflicte bèl·lic que viu el país.

De fet, *esquizofrènia* és la paraula que més esments metafòrics té el 2014, amb el 30,77% de notícies que la utilitzen en aquest sentit. Tot i que *psicosi* la segueix de ben a prop amb el 24,26%. *Bipolar* ocupa el tercer lloc amb només tres esments. L'ús d'aquestes paraules és irregular a les diferents seccions dels diaris. Així *esquizofrènia* ocupa un lloc rellevant a Cultura, Internacional i Opinió, mentre que *psicosi* predomina a seccions com Societat, Economia, Informació territorial o Internacional. Com a dada curiosa, podem destacar que *bipolar* només apareix a la secció de Cultura.

Pràctiques que reforcen l'estigma

Al 17,77% de les notícies analitzades s'ha fet ús d'un terme vinculat a la salut mental en sentit metafòric o com a sinònim de situacions allunyades de la salut mental. Aquesta utilització contribueix a reforçar i perpetuar l'estigma que acompanya la salut mental. A més, l'anàlisi posa de manifest que no hi ha una norma d'estil clara als mitjans que limiti els usos metafòrics o, si més no, adverteixi dels perjudicis que comporta que se'n faci un ús continuat i reiteratiu.

La realitat és que els termes de salut mental que s'utilitzen en sentit metafòric o com a sinònims fan sempre al·lusió a situacions de caos, pànic,

L'ÚS METAFÒRIC PER SECCIONS

incomprensió o desconcert. Aquest ús pejoratiu de la salut mental impacta en l'imaginari del lector i no contribueix a tenir una imatge realista de les persones que conviuen amb aquests trastorns.

Cultura, Opinió i Internacional, les que més abusen de l'ús metafòric

En el rànquing de seccions que utilitzen conceptes de salut mental amb sentit metafòric, destaca Cultura en el primer lloc a prou distància de les següents, Opinió i Internacional, que mantenen entre elles una proporció similar. A més distància, se situen les seccions d'Esports, Informació territorial i Economia.

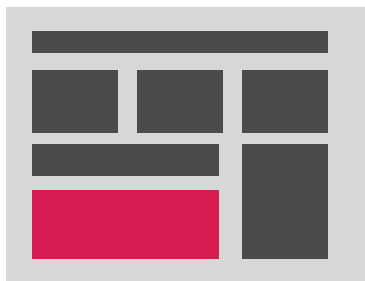
Cultura i Opinió són, de fet, les dues seccions que poden tenir més llibertat estilística i són les que fan més ús de les paraules *psicosi* i *esquizofrènia* com a llicències retòriques. En són exemples frases com ara «Em pregunto sovint de quin costat de la tanca hauria estat. Però aquesta pregunta és un pou sense fons. És una mena d'esquizofrènia desperta», associen la situació desesperada i confusa, en aquest cas d'un escriptor libanès, amb un trastorn de caràcter psiquiàtric. La idea és clara, probablement qualsevol lector del mitjà creurà entendre a què es refereix, si bé ho farà a costa de reafirmar una imatge negativa de l'esquizofrènia. Un altre exemple similar l'hem trobat a la secció de Llibres, en una ressenya sobre la darrera novel·la de Gay Talese, en la qual es parla d'«el trastorn bipolar que pateix l'emigrant, dividit entre la

nostàlgia de la pàtria i la lleialtat a la terra d'acollida». Segurament el que sent aquest immigrant queda molt lluny del que és el trastorn bipolar; un cop més s'ha utilitzat un terme que fa referència a la salut mental de manera inapropiada.

El termes de salut mental utilitzats per la desqualificació política i intel·lectual

Pel que fa a la secció d'Opinió, el més preocupant és l'ús dels trastorns com a element de desqualificació política o intel·lectual. Si bé la llibertat del gènere fa que aquesta secció tingui més marge que les que són de caire més estrictament informatiu, en diverses ocasions aquesta llicència ha permès a l'opiniador manllevar l'ús de conceptes de salut mental per negar-li a l'adversari la legitimitat del seu discurs o posició. Hi ha qui parla de «la psicosis de la corrupció» o vincula aquesta darrera a una suposada «salut mental social» o, fins i tot s'identifica l'independentisme català o el debat nacional al si del PSC amb «conductes esquizofrèniques».

L'ús metafòric de termes relacionats amb la salut mental és, en alguns casos, abusiu i innecessari. Des d'Obertament s'alerta de la perillositat d'estigmatitzar tot un col·lectiu darrere l'ús de paraules poc contextualitzades. Hi ha un estigma social evident cap a les persones que conviuen amb trastorns mentals i l'ús de la seva malaltia com a metàfora no ajuda a acostar la seva complexa realitat a la societat, sinó que la simplifica i banalitza.

Quan el contingut espatlla la notícia

La constatació preocupant que més de la meitat de les notícies han estat valorades negativament davant del 10% de les valorades com a positives, ha creat la necessitat de buscar les causes d'aquesta gran distància. Les dades assenyalen que hi ha un element que contribueix de manera persistent a inclinar la balança cap a la part negativa: el contingut.

Si posem el focus a les parts de la notícia que utilitzen el llenguatge, es percep que el contingut transmet l'estigma envers els problemes de salut mental més que els titulars o els peus d'imatge.

Hi ha una diferència substancial entre el percentatge de valoració negativa dels continguts, 39%, força més elevada

que la dels titulars, 19%, i els peus de fotografia, 23%.

Un nombre considerable de notícies, tot i tenir el titular i la imatge adequats, han promogut l'estigma en el desenvolupament de la informació. Serveixen com a exemple algunes notícies que van tractar els atacs xenòfobs a Lleida: en un primer moment, alguns periodistes van atribuir la motivació de l'autor dels fets a un possible brot psicòtic, i es van fer ressò de l'argument de la defensa de l'acusat sense contrastar-ho amb fonts especialitzades. O en el cas d'una persona que es va atrinxer en una biblioteca del Vallès: algun diari va dir que es tractava d'un possible cas d'esquizofrènia sense citar cap mena de font, només partint d'una suposició.

És cert que en el cos de la notícia, la part fonamental i més extensa, hi ha més probabilitats de cometre errors, però el que reflecteixen, entre d'altres, els casos esmentats és una certa lleugeresa i desconeixement en el tractament dels problemes de salut mental.

Per què disminueix el rigor al contingut?

Les dades indiquen que es demostra més cura a l'hora d'escollir el titular o la imatge que en el desenvolupament del cos de la notícia. Això es pot explicar per una qüestió de visibilitat. El titular, la imatge i el peu que l'acompanya són els tres elements que impacten de manera més directa en el lector, que en capten l'atenció i l'ajuden a decidir si continua endavant amb la lectura o passa pàgina. La visibilitat del titular i la imatge també en fa més fàcil la revisió per tal d'evitar associacions estigmatitzadores. Tot i que en el cas dels titulars, buscant la brevetat, en ocasions es cau en un recurs estigmatitzador i desaconsellable que consisteix a anomenar les persones amb problemes de salut mental pel trastorn que tenen («els esquizofrènics» o «els psicòtics») o amb un genèric que els titlla de «malalts» i no de persones que conviuen amb un trastorn (una notícia va titular «El limbo assistencial de los enfermos mentales...»).

L'altra de les raons possibles té relació amb el caràcter intrínsec del cos de la notícia com l'element que desenvolupa i explica el contingut del titular. Al cos de la notícia qui escriu ha d'indagar en les motivacions i els antecedents, ha de

facilitar a la persona que llegeix la comprensió d'uns fets, que no sempre són senzills d'explicar. La narració dels fets el pot conduir cap a camins no desitjats on intervingui l'especulació, la simplificació o el reduccionisme. És habitual trobar notícies, com per exemple totes aquelles que tractaven sobre el cas Bayard, on es feia una associació directa entre les pautes d'una conducta violenta i el trastorn mental. O altres, com un article de la secció dedicada als temes socials d'un diari on es feia referència a «persones molt especials» per al·ludir a

gent amb algun trastorn psiquiàtric que estava treballant de manera integrada. Fer aquest tipus de distincions contribueix a promoure el fet de referir-se a qui conviu amb problemes de salut mental com «els altres», «els especials» i no «un més de nosaltres».

L'ús inadequat dels termes de salut mental és el que més transmet l'estigma

En la gran majoria de casos, el 64,79%, l'estigma es transmet a través de l'ús pejoratiu dels termes relacionats

amb les trastorns mentals o perquè aquests termes s'utilitzen en to de burla o de manera banal. Als exemples esmentats de les paraules *psicosi* o *esquizofrènia*, utilitzades per definir situacions de pànic o desconcert, s'hi han d'afegir expressions com *trastornat/ada*, *pertorbat/ada*, *boig/boja* o *esquizofrènic/a* per al·ludir a persones que passen per situacions contradictòries o incomprensibles que no tenen res a veure amb les que viuen realment les persones que conviuen amb trastorns mentals.

CRITERIS EN TITULARS I CONTINGUTS

UNA PERSONA AMB TRASTORN MENTAL POT TENIR ÈXIT A LA VIDA

10%

29%

LES PERSONES AMB UN PROBLEMA DE SALUT MENTAL SÓN VÍCTIMES D'ESTIGMA I DISCRIMINACIÓ

CRITERIS POSITIVS

17%

DEMANAR AJUDA PROFESSIONAL FACILITA LA RECUPERACIÓ DELS TRASTORNS MENTALS

22%

TOTHOM POT VEURE'S AFECTAT PER UN PROBLEMA DE SALUT MENTAL AL LLARG DE LA VIDA

22%

EL TRASTORN MENTAL ÉS HABITUAL I NORMAL, I LA SEVA RECUPERACIÓ ÉS POSSIBLE

S'UTILITZEN PEJORATIVAMENT CONCEPTES PSIQUIÀTRICS O LES EXPRESSIONS POPULARS (*ESTAR PIRAT*, *SONAT*, ETC.) S'USEN OFENSIVAMENT

65%

LA PERSONA AMB TRASTORN MENTAL ÉS MOTIU DE BURLA

3%

6%

ES RELACIONA SENSE JUSTIFICACIÓ, EL TRASTORN MENTAL AMB ASPECTES COM LA POBRESA, EL CONSUM DE DROGUES, EL SUÏCIDI

CRITERIS NEGATIVS

26%

S'ASSOCIA EL TRASTORN MENTAL AMB VIOLÈNCIA, CRIMINALITAT O AGRESSIVITAT

El segon factor, amb el 25,64% d'aparicions, que contribueix de manera important a perpetuar l'estigma, és la premissa que les persones agressives o violentes tenen algun tipus de problema de salut mental. Tot i que aquest factor apareix en menor proporció, comporta una gravetat considerable ja que en massa ocasions es fa aquesta relació per justificar un fet violent o un crim, sense tenir-ne la certesa, col·laborant en la creença que les persones que conviuen amb un trastorn mental poden ser perilloses.

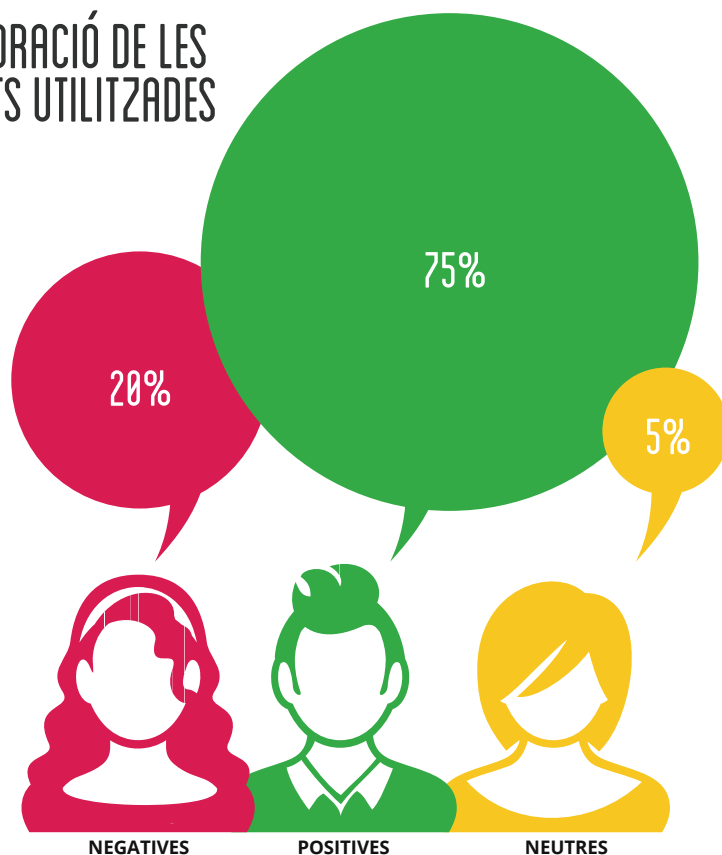
Pel que fa als continguts valorats com a positius, la majoria reflecteixen un intent de fer visible l'estigma envers la salut mental o relaten algun tipus de denúncia. Són peces que donen veu a les persones que conviuen amb algun trastorn i les mostren en una actitud quotidiana, acompanyades de familiars i amics o en procés de recuperació.

Les fonts, un aspecte a tenir en compte

Una mala elecció de les fonts és un altre dels factors que pot situar el contingut de la notícia en la valoració negativa.

Les fonts proporcionen informació, serveixen per contrastar opinions i acostar el lector a l'explicació dels fets. Qui escriu és qui té la responsabilitat d'escollir les fonts adequades per documentar la notícia, si es deixa portar pel sensacionalisme o per la comoditat pot caure en informacions esbiaixades o que ni tan sols s'ajustin a la realitat.

VALORACIÓ DE LES FONTS UTILITZADES

El fet que el 20% de les fonts tinguin valoració negativa indica que no estaven directament relacionades amb els fets, o que oferien visions no contrastades, o que les mateixes fonts oficials transmetien l'estigma i el periodista no n'ha buscat altres per contrastar aquestes declaracions.

De tota manera cal tenir en compte que la majoria de vegades les fonts han estat valorades com a positives, en un 75%, han estat els casos en què el periodista ha recorregut exclusivament a persones

que coneixen els problemes de salut mental, bé perquè en són especialistes o perquè els viuen en primera persona.

Només un 5% de les fonts han estat valorades com a neutres és a dir que el periodista ha reflectit la visió de fonts autoritzades i relacionades amb el cas però també n'ha afegit de no especialitzades i irrelevantes. Aquesta elecció de les fonts és millorable ja que s'han utilitzat com a fonts persones a qui els falta formació i experiència per parlar de salut mental.

ENTREVISTA

“No vull que
els mitjans de
comunicació em
posin a un racó,
jo tinc una vida
normal”

David Garcia té 40 anys i és llicenciat en periodisme. Actualment treballa de teleoperador i col·labora com a activista d'Obertament.

Tu convius amb un trastorn de salut mental. Com ha influït això a la teva vida diària?

En el meu cas, jo puc dir que tinc sort. Ho he tingut controlat, no m'ha provocat grans trasbalsos... He pogut continuar fent feina, conèixer gent i mantenir els meus amics... però clar, és una vivència contínua, i costa de pair, sobretot costa trobar aliats. Al principi em vaig trobar que ni els pares ni ningú tenien cap informació, i va ser difícil, però m'hi he acostumat i intento portar una vida com la d'abans... Jo miro de fer les mateixes activitats, no em limita, rebo un tractament i vaig al psiquiatra. Com qualsevol altra persona que té una visita a l'especialista cada any o cada mes.

Costa d'explicar a l'altra gent que tens un problema de salut mental? Et genera certa por haver-ho de fer?

A alguna gent, es fa difícil... Però sempre va bé que ho coneguin, ocultar-ho et genera frustració, dolor... Va bé tenir una persona, com a mínim, que ho sàpiga i que n'estigui al corrent. Pots tenir un moment de patiment i et va bé

“Miro de fer les mateixes activitats, no em limita, rebo un tractament i vaig al psiquiatra. Com qualsevol altra persona que té una visita a l'especialista cada any o cada mes”

que algú et doni suport, que sàpiga què et passa. Amb els amics costa una mica de parlar-ho, i amb gent nova també, però quan he tingut una parella o he començat a conèixer una persona, m'ha agradat explicar-l'hi al començament. No he d'amagar-me de res ni avergonyir-me de res.

I a la feina, també en parles?

Sí... A la feina a vegades m'he trobat que no sabia ben bé com enfocar-ho, a quin company dir-ho. Ara estic treballant en un centre especial, i no hi hagut cap problema, però en un altre tipus de feina m'ha costat, no?, però has de ser sincer, has de ser de tu mateix, i la gent que et coneix no ha de tenir cap prejudici ni cap por, al contrari.

El trastorn que tens, t'ha fet sentir diferent?

A vegades m'ha costat adaptar-me. Vaig passant etapes. A moments he estat una mica esporuguit, però quan em van donar un diagnòstic vaig tenir una mica més de tranquil·litat, entenia per què em passaven certes coses. Però sí que es tenen pors, inseguretats. Des que sóc activista, miro d'obrir-me una mica més, sé que puc parlar en públic, i això m'afavoreix, m'ajuda i dono suport a una causa en la qual crec.

T'has sentit estigmatitzat en alguna ocasió?

Jo no m'he trobat en la situació, com a altra gent sí que l'hi ha passat, que m'hagin girat l'esquena o fet fora de la feina. Però sí que m'he trobat en llocs de feina en què vaig amagar que tenia

“Des que sóc activista, miro d'obrir-me una mica més, sé que puc parlar en públic, i això m'afavoreix, m'ajuda i dono suport a una causa en la qual crec”

una visita amb el metge, quan realment el que tinc no és una cosa que m'estigui invalidant, ni que m'estigui fent treballar pitjor ni res. És un tema que tinc, que miro de tenir controlat. És aquesta por la que de vegades no t'ajuda i et fa mal.

A Obertament hi has trobat gent amb situacions semblants a la teva, i has pogut compartir experiències. Expli-ca'ns la tasca que hi fas.

Sí, jo, com a llicenciat en periodisme, creia que el més adient per a mi era fer una tasca per a Alerta Estigma, analitzar textos periodístics i buscar articles que afavorien l'estigmatització cap a la gent que conviu amb un trastorn. Em feia por sortir a parlar davant d'un públic, d'una classe, o anar a una entrevista. Però quan trobes més gent com tu vas veient coincidències, t'entens, vas creixent i et sents més segur, sents que la teva aportació és valorada. La gent et fa comentaris, veus que t'escolten, et fan preguntes, i entre tots anem donant-nos més força. Què hem de fer?, hem d'estar silenciats, callats? No, no. Hem de donar-nos a conèixer, hem de ser valents i explicar a la gent, que

en realitat tampoc té gaire informació, que a través de la televisió o de titulars sensacionalistes a vegades els arriba una distorsió bastant gran, que potser no reflecteix una visió fidel del que som. No ens hem d'amagar.

En l'anàlisi de notícies hem detectat en ocasions que el llenguatge s'utilitza de manera incorrecta; per exemple, ens hem trobat sovint amb expressions com “psicosi social”, “govern bipolar” o “l'esquizofrènia de l'economia”... Com expliqueu i feu entendre als periodistes que estan fent un ús incorrecte d'aquests termes?

Cal fer-los veure que en el passat hi ha hagut altres termes ofensius per a una raça o per a un col·lectiu que s'han deixat d'utilitzar perquè s'ha vist que eren clarament discriminatoris; doncs ara passa el mateix amb les persones amb problemes de salut mental. Som conscients que els periodistes fan un mal ús d'algunes paraules sense adonar-se del que això suposa. Però els veiem molt receptius, arriben a una xerrada de sensibilització amb nosaltres amb esperit d'escoltar, de veure què poden haver fet malament, i nosaltres els proposem formes de col·laboració. La majoria de periodistes no han estat formats perquè el seu llenguatge no resulti estigmatitzant; en això tant els estudiants de periodisme com els professionals tenen certes llacunes. En una notícia molt cridanera és molt difícil escapar-se de posar una etiqueta o un diagnòstic, però esperem que vagin canviant ja que tots desitgem que els mitjans de comunicació defensin causes socials, causes

justes... Que haguem de veure amb freqüència notícies que ens afecten i que ens fan mal, no és ben rebut.

Quins consells ens dónes als periodistes perquè fem millor la nostra feina?

Són quatre pautes molt senzilles, i a partir d'aquí es tracta de ser una miqueta més conscient. Ja sabem que la feina del periodista és estressant, té molta pressió i és complicada, no hi ha temps per aturar-se... Però oferim el nostre assessorament si sorgeix cap dubte, estem sempre disposats a parlar perquè a poc a poc la visió que es té

de les persones amb problemes de salut mental estigui més d'acord amb la realitat.

Pots explicar quines són aquestes pautes?

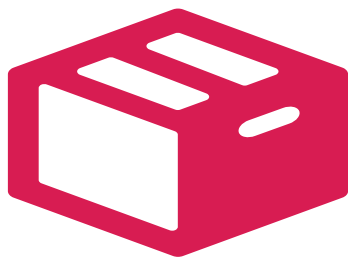
Una cosa molt senzilla és no associar un trastorn a violència, que és el que sol passar, que el terme "salut mental" va associat a successos, a crims, això s'hauria de tenir molt en compte. Oi que no trobem titulars que diguin: "un gitano, un homosexual"...? Simplement es tracta de seguir el mateix codi i vigilar-ho especialment amb els termes

“Les persones amb problemes de salut mental portem el nostre trastorn de la millor manera, no ens agrada que la societat ens associï a les coses negatives... no, és que ni hi tenim res a veure!”

“esquizofrènic”, “bipolar”, “psicosi”... S’ha d’evitar fer la típica broma que utilitza els trastorns de salut mental, la ridiculització molesta. També cal vigilar amb les fotos, ja que són el que la gent mira més del diari... Davant d’algunes imatges tinc la sensació que no es fa un periodisme rigorós. No demano paternalisme, simplement voldria llegir un diari o veure un informatiu sense que se’ns estigmatitzi.

Què sents quan llegeixes o escoltes algun periodista que ha fet un escrit o una notícia estigmatitzant?

Em sento ofès. Quan un mitjà de comunicació que no té cap rigor, que no és seriós i que és sensacionalista fa un titular estigmatitzant, això no em provoca res; però si un professional, un periodista de prestigi, parlant d’una persona, o de política, o de terrorisme, o de qualsevol tema dur, utilitza l’expressió “malalts mentals”, jo penso: “jo no provocho cap perill, ni cap risc, ni res!” A què ve això de dir “malalt mental”? Aquesta associació em rebenta una mica, ja tenim prou sèries en què l’assassí té un trastorn mental... Davant d’un problema creixent, ja que pel ritme de vida que portem qualsevol pot tenir un problema de salut mental, no fem bé posant gent a un racó, com si no fos fiable, com si no tingués una vida normal, com si no tingués pares, germans, fills o amics. Les persones amb problemes de salut mental portem el nostre trastorn de la millor manera, no ens agrada que la societat ens associï a les coses negatives... no, és que ni hi tenim res a veure!

Hem convertit la salut mental, **en un calaix de sastre**

En un nombre considerable de notícies es posa de manifest que el periodisme tendeix a recórrer als problemes de salut mental per donar explicació a actes violents o criminals. Utilitzar els trastorns mentals com a calaix de sastre per explicar comportaments difícils de comprendre contribueix a fer creure que les persones que hi conviuen són perilloses.

El 26% de les notícies catalogades com a negatives han vinculat la violència amb la salut mental. El periodisme

busca els motius i l'origen d'allò que és notícia. Però els periodistes no són infal·libles, també poden estar influenciat pels estereotips i falsos mites sobre la salut mental. Bona prova d'això es detecta en les notícies de successos, on es recorre amb massa facilitat als trastorns de salut mental

per justificar els actes violents. L'articulista es deixa portar per la falsa creença, molt estesa socialment, que les persones que tenen algun tipus de trastorn mental poden ser socialment perilloses. No contrasta la informació que està donant i es converteix en transmissor i potenciador de l'estigma que pesa damunt de qui conviu amb algun trastorn.

Tot i que existeixen estudis al respecte (*), no s'ha demostrat que existeixi una causalitat entre salut mental i violència, tret de casos molt concrets i minoritaris. És més, acostuma a ser al contrari, les persones amb problemes de salut mental són més sovint víctimes d'agressions que provocadores d'actes violents. Un fet poc conegut i que té poca visibilitat en els mitjans i en el discurs social.

L'elecció de les fonts reflecteix els prejudicis de qui escriu

Per trencar mites i estereotips al voltant de la salut mental, el fonamental és la informació de qualitat i aquí tornen a entrar en joc les fonts que el periodista escull per fonamentar el que escriu.

Quan la salut mental és el tema principal de la notícia, la gran majoria de vegades, el 87,85% de casos, s'ha

(*)«... es más frecuente que los enfermos mentales sean víctimas de la violencia que autores de la misma (Stuart, 2003), realidad que está poco recogida en los medios de información.» (*Papeles del psicólogo*, 2007. Vol. 28(3), p. 174-186)

demostrat un excel·lent criteri a l'hora d'escollir les fonts. En canvi quan la salut mental apareix com a tema secundari, el 31,25% d'ocasions, no s'ha escollit la font pertinent. En unes quantes notícies de successos analitzades s'ha donat veu a fonts no autoritzades, com veïns o persones que passen pel carrer, que especulen sobre els motius que pugui haver tingut una persona que ha comès un acte violent. Es dona crèdit a persones que relacionen sense fonament una agressió amb un trastorn mental, i en canvi no apareix l'opinió de cap expert en salut mental que confirmi si realment ha existit el suposat vincle. Si el periodista no ha considerat necessari contrastar la informació amb un expert segurament és perquè comparteix el prejudici del veí que passava per allà.

Detectar les fonts adequades encara pot ser més complex quan es tracta de valorar la informació que donen les fonts autoritzades. Quan les fonts policials o una autoritat governamental cau en un tòpic sobre salut mental, el periodisme també hauria d'agafar-ne distància i ser crític.

Un exemple clar va ser el tractament informatiu que va rebre el cas d'Alfons Bayard: un actor català diagnosticat amb problemes de salut mental que va morir després d'una reducció policial a Barcelona. La font institucional va atribuir des del primer moment la suposada agressivitat de Bayard al seu problema de salut mental. El concepte *brot psicòtic* apareix en repetides ocasi-

ons sense cap referència diagnòstica i només s'explica a partir d'una conducta «estranya i violenta». Els mitjans van transmetre aquesta informació sense contrastar-la, a partir de les afirmacions de fonts autoritzades però que, en aquest cas, contribuïen a perpetuar l'estigma. Els familiars es van queixar i van demanar que la situació s'enfoqués amb un altre criteri. Ben segur que aquesta precipitació i manca de contrast també tenen a veure amb les pròpies rutines periodístiques: probablement qui va escriure la notícia tenia poca formació i informació sobre salut mental i no es va qüestionar críticament el plantejament oficial.

Quan la salut mental és el tema principal el tractament és més acurat

Les xifres són eloqüents

El tipus de notícia influeix perquè es produeixin situacions poc afortunades com l'esmentada: si són notícies en les quals la salut mental és un tema secundari o bé són notes breus, la vinculació entre violència i salut mental es dispara. En aquests casos el nombre de notícies valorades com a negatives supera el 40% –de les quals un percentatge proper al 90% relaciona trastorns amb violència o criminalitat– i el de positives es redueix fins al 3%. En canvi, quan la salut mental és el tema principal el tractament és més acurat:

les negatives es redueixen a poc més del 22% i les positives són el 55%, i la vinculació entre salut mental i violència apareix en poques ocasions.

La vinculació de salut mental i violència apareix a quasi totes les seccions

Pel que fa a les seccions, la de Cultura és l'única en la qual la relació entre violència i salut mental no és el principal criteri per qualificar de negativa una notícia. En la resta de seccions és el primer motiu: Societat, Internacional, Esports, Política, Dominical o Informació territorial –que inclou Successos.

L'associació de criminalitat amb trastorns també es troba a les notícies que parlen de terrorisme o d'assassinats massius, matances, assassins en sèrie... que se solen atribuir a la bogeria sense cap cita o corroboració científica. Això és el que va passar amb unes declaracions del president dels EUA, Barack Obama, a final de juny de 2014, en les quals assenyalava que «els Estats Units no tenen el monopoli de la bogeria, no és l'únic país amb malalts mentals», en referència als autors dels tirotejos que es produeixen en aquell país i de forma recurrent a les escoles. Un cop més apareix *l'estigma* que transmet una font oficial. Un cas similar es va produir quan les autoritats franceses van atribuir atemptats presumptament perpetrats per terroristes d'Al-Qaeda el desembre de 2014 a «desequilibris mentals».

LES IMATGES, UN ARMA DE DOBLE TALL

EL PAPER DE LA IMATGE POT SER DETERMINANT PER COMBATRE O REFORÇAR L'ESTIGMA. HAN ESTAT EL SEGON ELEMENT QUE HA REBUT MÉS VALORACIONS NEGATIVES. S'HA POSAT DE MANIFEST QUE ALGUNA COSA ESTÀ FALLANT EN L'ELECCIÓ DE LES FOTOGRAFIES QUE ACOMPANYEN LES NOTÍCIES QUE TRACTEN LA SALUT MENTAL.

EXEMPLES D'IMATGES NEGATIVES

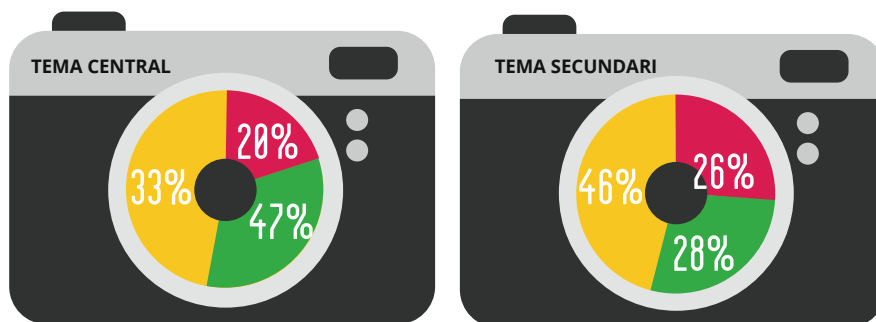

Les imatges en premsa escrita són un element clau en la transmissió de valors i emocions més enllà del text. Són, juntament amb els titulars i els subtítols, la part del missatge periodístic que no es pot deixar de llegir i que inevitablement formarà part del que arriba a l'audiència. Una notícia que té imatge es considera més important que una que no en té, perquè de ben segur atraurà la vista de qui llegeix.

Una imatge escollida amb un criteri equivocat pot contribuir de manera contundent a reforçar l'estigma com es demostra en els exemples següents:

- En el cas d'una notícia sobre un agressor que està afectat per un trastorn mental: es trasllada l'acusat amb cadira de rodes i totalment tapat, cosa que genera una sensació de perillositat i que ens remet a personatges sinistres que hem vist a les pel·lícules. En l'elecció d'aquesta imatge s'ha buscat sensacionalisme i s'ha demostrat manca de sensibilitat.
- En la informació que abordava la vinculació de trastorns mentals i accidents de trànsit, la imatge escollida va ser la d'un greu accident. Una forma d'il·lustrar que, en el cas d'un col·lectiu com el de les persones que conviuen amb un trastorn mental que han patit i pateixen estigma, mostra falta d'empatia, ja que sembla directament una sentència condemnatòria.
- Per últim, un altre exemple que il·lustra la manca de sensibilitat i em-

VALORACIÓ DE LES IMATGES SI LA SALUT MENTAL ÉS TEMA PRINCIPAL O SECUNDARI

patia i que en canvi ja s'ha convertit en un tòpic recurrent, és la utilització del quadre de Edvard Munch, *El crit*, per acompanyar un article en què es feia un ús metafòric de la salut mental.

Les imatges són el segon element que més transmet l'estigma

De tots els elements de la notícia –titular, contingut, imatge, peu de fotografia i fonts–, les imatges són el segon amb més valoracions negatives, el 23%. Una situació compromesa si es té en compte la importància d'aquest element i la inevitable lectura que se'n fa. No és positiu reproduir imatges que reforcen els estereotips com massa vegades ha passat durant 2014: espais enfosquits, passadissos d'hospitals desenfocats, persones que no miren a la càmera, que

s'amaguen o estan d'esquenes, que neguen amb les mans o que mostren hostilitat, que estan aïllades en espais buits, que estan tristes o empipades, que tenen expressions o aparences extravagants, que estan despentinades o amb maquillatge corregut, etc.

Els esmentats són exemples clars de males pràctiques fruit de la manca de consciència de l'estigma que transmeten i de la manca de coneixements de com abordar la matèria de forma positiva i, en veritat, realista. Una persona amb depressió no està sempre trista; per tant utilitzar, com es fa de manera recurrent, una imatge d'una persona trista no il·lustra més aquesta trastorn mental que una en la qual la persona rep suport emocional de familiars o

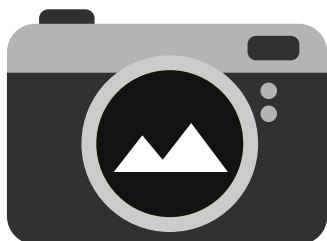
CRITERIS QUE TRANSMETEN LES IMATGES NEGATIVES

SALUT MENTAL COM A TEMA PRINCIPAL

IMATGES QUE
EVOQUEN
PREJUDICIS, MITES
I ESTEREOTIPS

17%

IMATGES
ENFOSQUIDES

30%

IMATGES QUE PRESENTEN
PERSONES TRISTES, ENFADADES,
DESESPERADES

53%

SALUT MENTAL COM A TEMA SECUNDARI

IMATGES QUE EVOQUEN
PREJUDICIS, MITES I ESTEREOTIPS

48%

IMATGES
ENFOSQUIDES

19%

IMATGES QUE PRESENTEN
PERSONES TRISTES,
ENFADADES, DESESPERADES

33%

amics o demostra una actitud i una vida semblant a una que no en té.

La vida de les persones que conviuen amb problemes de salut mental és, la immensa majoria del temps, semblant a la de les persones que no tenen problemes d'aquest tipus. En canvi, bona part de les imatges que es publiquen insisteixen a magnificar situacions negatives.

Altres escenes recomanables són les que mostren que es pot buscar ajuda professional per fer front al trastorn o ensenyen la importància de compartir la situació amb familiars i amics.

Tot i el pes de les imatges en les valoracions negatives, són un dels elements que té menys valoracions neutres, i el percentatge d'imatges positives no és gens menyspreable: el 46%.

Es té més bon criteri en l'elecció de les fotos quan la salut mental és el tema principal de la notícia

Quan la salut mental és el tema principal de la notícia, les imatges s'escullen amb més bon criteri (les imatges valorades com a positives són més del doble de les negatives). En canvi, quan la salut mental s'aborda com a tema secundari, disminueix el nombre d'imatges positives i neutres i augmenta el d'imatges negatives.

Una dada interessant en aquest sentit és que, quan el trastorn és tema central, la imatge valorada com a negativa reproduceix més el tòpic de persones

**El percentatge
d'imatges positives
no és gens
menyspreable:
el 46%**

tristes, enfadades, desesperades... En canvi quan la salut mental apareix com a tema secundari el que predomina són les imatges d'agressivitat, violència o extravagància.

Quan la imatge i el text tenen sensibilitats diferents

Crida l'atenció que l'11% de les fotografies que s'han considerat negatives estan emmarcades en notícies de contingut positiu. Això recorda que text i imatge són dos llenguatges diferents i que a l'hora d'escollir la fotografia no s'ha tingut la mateixa sensibilitat que a l'hora de redactar la informació, i també indica que tal vegada no és la mateixa persona qui redacta que qui tria la imatge. En cas que sigui el redactor qui l'esculli, demostra que desconeix els criteris que eviten que una imatge sigui estigmatitzadora. Una vegada més falta de sensibilitat i/o de formació.

Una dada que sobta és que el 75% dels peus de fotos és neutre, el 23% és positiu i a molta distància se situa el 7% negatiu. Unes dades molt diferents a les de les imatges i que incideixen en el fet que hi ha distància entre qui escriu i qui selecciona les imatges.

EXEMPLES
D'IMATGES
POSITIVES

Si la salut mental és la protagonista **tot va millor**

Quan la salut mental és el tema central de la notícia, hi ha una voluntat clara de trencar amb l'estigma i de donar veu a les persones que conviuen amb trastorns. Les seccions que ho fan més sovint i millor són Societat i Contraportada.

La salut mental ha estat la protagonista d'un bon nombre de peces informatives. El fet de conèixer amb exactitud la quantitat de notícies que han parlat específicament d'aspectes relacionats amb la salut mental ha permès detectar el grau d'interès que hi ha envers aquest àmbit.

Del total de notícies analitzades, el 22,29% s'han centrat en algun tema relacionat amb la salut mental, mentre que el 59,94%, bastant més del doble,

han tractat la salut mental com un tema secundari.

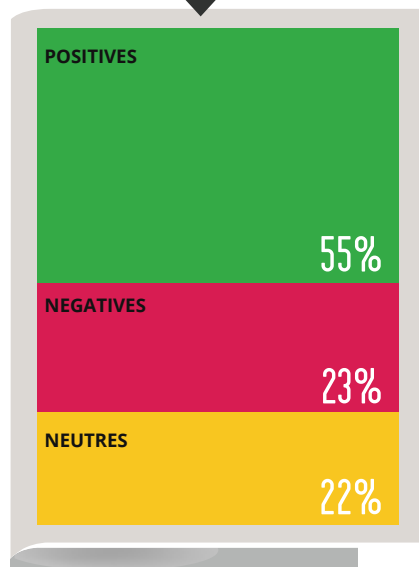
L'estadística global de notícies que tenen la salut mental com a eix no és gaire elevada, però en canvi els criteris que promouen aquestes informacions les converteixen en exemplars i demostra que han tingut capacitat d'incidència en l'opinió pública.

Del total de notícies que han tractat la salut mental com a tema principal, un elevat 55,5%, més de la meitat, cons-

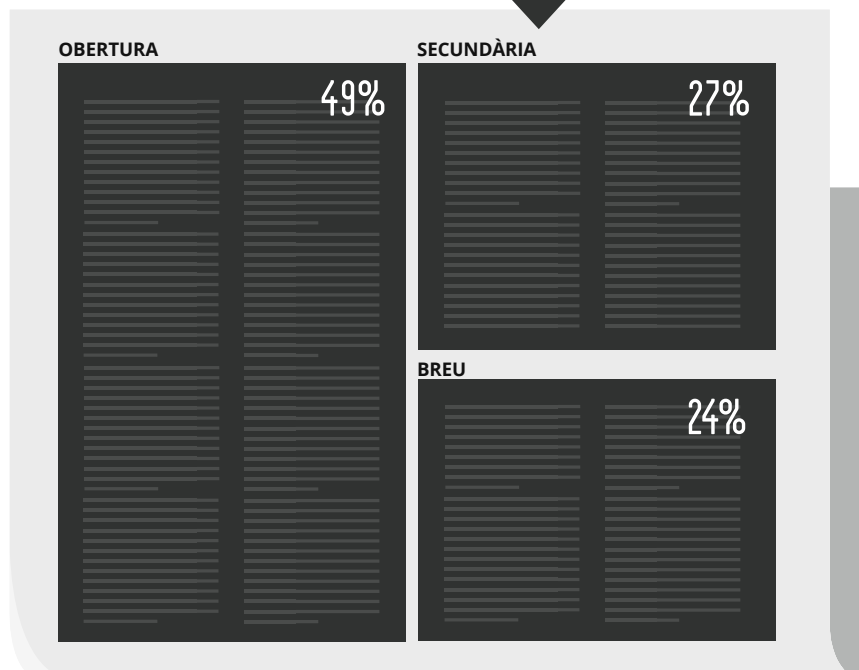
**Un elevat 55,5%,
construeix una
visió normalitzada
i d'èxit de les
persones amb
problemes de salut
mental**

QUAN LA SALUT MENTAL ÉS TEMA CENTRAL

VALORACIÓ DE LES NOTÍCIES

IMPORTÀNCIA DE LA NOTÍCIA DINS LA PÀGINA

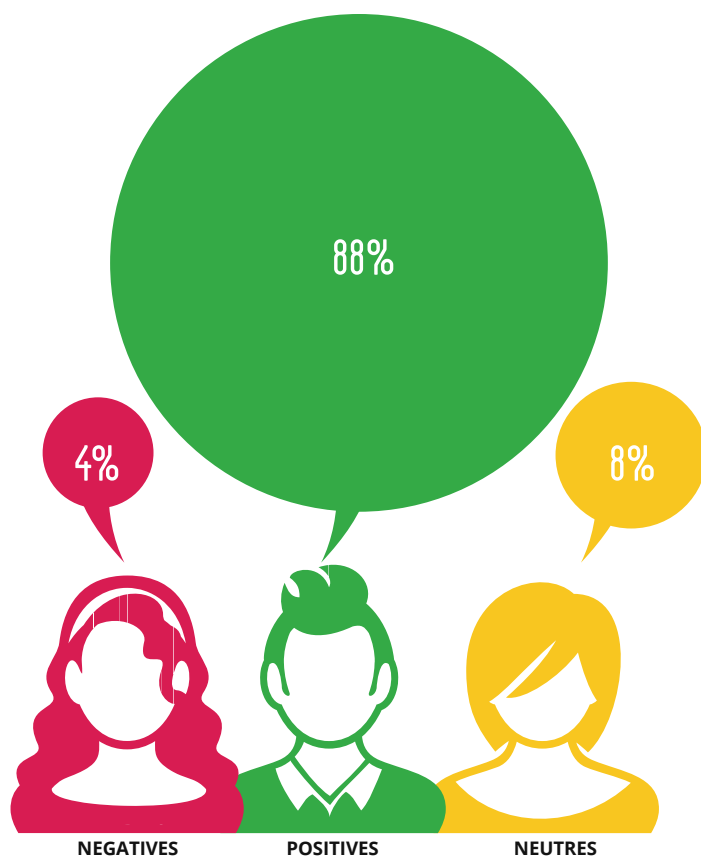
trueix una visió normalitzada i d'èxit de les persones amb problemes de salut mental i, a més, el 49,06%, quasi la meitat, del total són articles que ocupen un espai d'obertura a la pàgina del diari, és a dir, tenen una visibilitat privilegiada.

La denúncia de l'estigma i la cura en la selecció de les fonts, claus en la bona praxi

Quan la salut mental és el tema central, el contingut deixa de ser l'element de la notícia que més contribueix a transmetre l'estigma, en aquest cas passa

ben al contrari, el 70% dels continguts són positius i també ho són el 43% dels titulars. En la majoria d'aquests casos es tracta d'articles de denúncia de l'estigma, o de notícies on es presenta la perspectiva en primera persona d'algú que viu amb normalitat una malaltia o es troba en procés de recuperació. Gran part de les fotografies que acompanyen aquestes notícies ofereixen una visió de la persona que conviu amb la malaltia mental en una posició relaxada i/o fent la seva feina habitual.

VALORACIÓ DE LES FONTS, UTILITZADES QUAN LA SALUT MENTAL ÉS EL TEMA CENTRAL

Quan la salut mental és el tema central el 70% dels continguts són positius i també ho són el 43% dels titulars

Pel que fa a les fonts, en el 87,85% dels casos, s'ha recorregut a persones o entitats relacionades directament amb el cas concret o professionals que aporten una visió contrastada dels fets.

Societat i Contraportada aposten per la superació i la normalitat

Societat és la secció on predominen les perspectives de persones que conviuen amb una malaltia des de l'òptica de superació i normalitat. Així mateix, observem que la secció de Contraportada és l'apartat on la salut mental és amb més regularitat el tema central

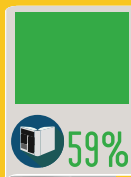
Les notícies aparegudes en aquestes dues seccions són en bona mesura reportatges en profunditat on s'expliquen els trastorns o malalties mentals des d'una perspectiva bé científica o bé personal i testimonial, articles enfocats des d'una perspectiva acurada i sovint crítica. Transmeten una intencionalitat clara dels professionals per posar en valor la importància de l'acceptació social dels problemes i necessitats de les persones que conviuen amb malalties mentals, i el deure ineludible com a societat de superar les barreres morals preconcebudes envers aquest tipus d'afeccions o psicopaties.

La salut mental, tractada com a eix de la notícia, transmet la idea que la salut mental està deixant de ser un tema tabú als mitjans de comunicació i que els mitjans responen a l'interès social cap a tot el que l'envolta.

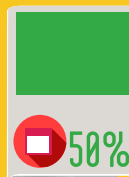
La secció de Contraportada és l'apartat on la salut mental és amb més regularitat el tema central

LA SALUT MENTAL TRACTADA COM A TEMA CENTRAL PER SECCIONS

CONTRAPORTADA

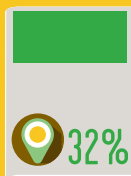
TEMA DEL DIA

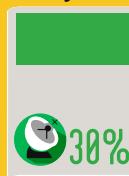
PORTADA

LOCAL

MITJANS

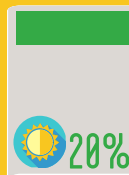
OPINIÓ

SOCIETAT

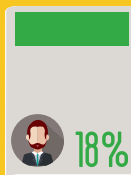
DOMINICAL

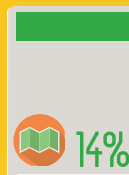
CULTURA

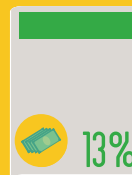
POLÍTICA

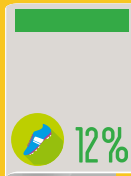
INFORMACIÓ TERRITORIAL

ECONOMIA

ESPORTS

INTERNACIONAL

ROSA

Guia de consells pels professionals dels mitjans de comunicació

Obertament és molt conscient que els problemes de salut mental són un tema sobre el qual és difícil informar i que també costa de descriure'ls de manera exacta. És per aquest motiu que han creat una guia de consells pels periodistes i professionals dels mitjans de comunicació.

Recomanacions del llenguatge

Cal evitar	Seria preferible	Per què?
Un <i>psicòtic</i> , un <i>esquizofrènic</i> , una anorèctica...	Una persona que té o ha tingut <i>psicosi</i> , <i>esquizofrènia</i> , <i>anorèxia</i> ... o bé, algú que té un diagnòstic de...	Les persones són més que el seu diagnòstic de salut mental. Aquest no els defineix.
Utilitzar els termes <i>esquizofrènic</i> , <i>bipolar</i> , <i>psicòtic</i> , <i>depressiu</i> per descriure situacions o coses caòtiques, irracionals o extravagants.	Buscar recursos lingüístics o adjectius que no apel·lin a la salut mental .	Aquesta adjectivació negativa perpetua mites i estereotips.
Titulars alarmants o morbosos que anomenen un diagnòstic de salut mental per captar l'atenció de manera gratuïta.	Esmentar els problemes de salut mental només quan és imprescindible per entendre la notícia i sempre de manera contextualitzada.	Tenir un problema de salut mental no és un factor causal de conductes violentes.
El malalt mental, la persona que pateix de trastorn mental, la víctima, l'aflicció del malalt mental.	Persones amb problemes de salut mental, persones que tenen o conviuen amb trastorn mental.	Moltes persones amb problemes de salut mental es recuperen i viuen una vida plena.
<i>Boig</i> , <i>maníac</i> , <i>tarat</i> , <i>llunàtic</i> , <i>pertorbat</i> , <i>dement</i> ...	Una persona amb un problema de salut mental , que té un trastorn mental.	Aquestes paraules se solen vincular a perillositat, comportament estrany o burla.

Recomanacions per a peces informatives

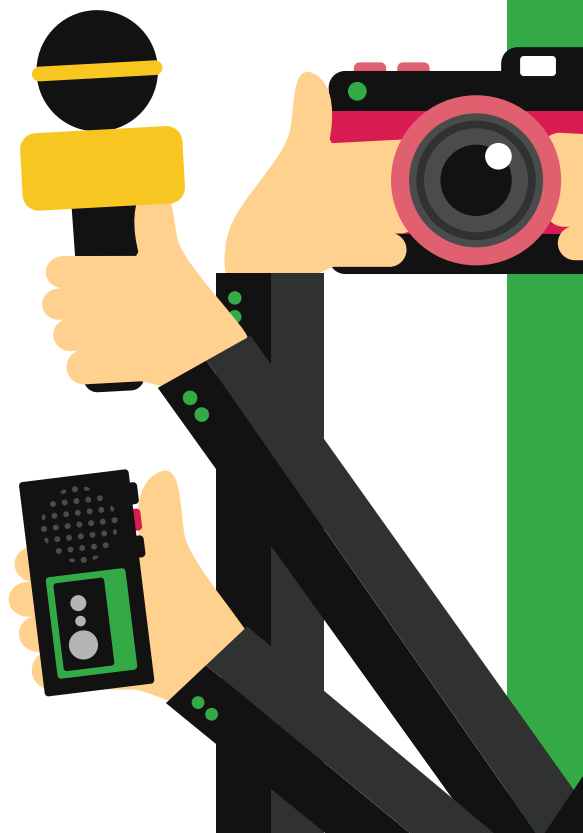
En la informació sobre els problemes de salut mental, el testimoni d'alguna persona que els hagi patit és el més valuós. Mostrar una «història humana» pot fer caure mites i estereotips i que el contingut sigui més interessant. A les entrevistes a persones amb un problema de salut mental, s'ha de considerar el següent:

- **Evitar començar l'entrevista amb la pregunta del diagnòstic de la persona.** Esperar que sigui la mateixa persona entrevistada qui el faci saber o efectuar la pregunta al final eludirà marcar tota l'entrevista amb els estereotips derivats del diagnòstic.
- **Escoltar i respectar l'abast i la profunditat que la persona entrevistada vulgui donar a les seves declaracions.** S'ha de tenir en compte que comparteix experiències personals sovint doloroses.
- **És recomanable posar en valor les històries de superació personal, de recuperació, apoderament i vida normalitzada.** I cal evitar transmetre patiment, aïllament social o compassió en el to del text, les imatges o àudios de recurs.
- **Evitar el sensacionalisme** en la informació i el titular o donar un paper preponderant a les experiències traumàtiques o morboses de la persona entrevistada.

Notícies de successos

Si heu de cobrir una història que involucra algú que creieu que pot tenir un problema de salut mental, cal fer un seguit de reflexions prèvies:

- **És rellevant per a la història que la persona que s'anomena tingui un trastorn mental?** Tenir un diagnòstic de salut mental no justifica un caràcter o comportament agressiu i no sempre és la causa d'un acte violent.
- **Quines són les fonts utilitzades?** Es pot confiar en els testimonis del veïnatge per demostrar l'estat de salut mental d'una persona o es basen en suposicions? S'ha d'evitar tota especulació sobre la salut mental de les persones implicades si no es disposa d'aquesta informació verificada.
- **És apropiat que s'esmenti el trastorn mental de la persona al titular o a l'inici?** Cal respectar el dret a la intimitat de les persones amb problemes de salut mental i dels seus familiars.
- **Quin ha estat el context en què una persona amb un trastorn mental ha comès un acte violent?** No descartar la possibilitat que hagi estat un acte de defensa. Les persones amb problemes de salut mental tenen més probabilitats de ser víctimes de violència que no pas a perpetrar aquest tipus d'actes.

**Evitar mostrar
imatges o àudios
que transmetin
aïllament social,
patiment,
compassió o rebuig**

Consells finals

Els professionals de la comunicació poden ajudar a millorar la comprensió i les actituds cap a les persones amb trastorn mental. En aquest sentit, doncs, és aconsellable:

- Proporcionar informacions i descripcions acurades sobre les persones amb problemes de salut mental.
- Escollir el llenguatge adequat per descriure les persones amb problemes de salut mental.
- Trencar mites i estereotips sobre els trastorns mentals, gràcies al testimoni en primera persona.
- Incloure-hi experiències sobre recuperació, superació personal i vida normalitzada.
- No relacionar el trastorn mental com la causa de violència o perillositat d'una persona real o fictícia.
- Evitar mostrar imatges o àudios que transmetin aïllament social, patiment, compassió o rebuig.
- Encoratjar les persones a demanar ajuda si creuen que poden tenir un problema de salut mental.

Què pot fer Obertament pels professionals de la comunicació?

Obertament és l'aliança catalana de lluita contra l'estigma i la discriminació que pateixen les persones per raó de tenir un trastorn mental i per fer que esdevinguin protagonistes del canvi.

Treballem amb els mitjans de comunicació, documentalistes i cineastes per encoratjar-los a contar històries de salut mental realistes i sensibles. Alguns dels serveis que oferim són:

- Consulta i assessorament per a notícies i realització de documentals, incloent-hi declaracions i dades estadístiques.
- Contacte amb portaveus afectats per un problema de salut mental disposats a parlar de la seva experiència o ajudar a construir un personatge.
- Organització de trobades amb professionals de la comunicació per oferir eines de suport i estimular el debat i la reflexió.
- Consulta sobre el llenguatge emprat per parlar del col·lectiu.

Contacta'ns:

premsa@obertament.org
931 123 717
www.obertament.org

ALERTA ESTIGMA: TOTS PODEM DENUNCIAR

Alerta Estigma és un programa desenvolupat dins d'Obertament que posa el focus en els missatges dels mitjans de comunicació i en els comportaments de les entitats, organitzacions i institucions, i els adverteix i educa quan emeten missatges que estigmatitzen, ofenen o fomenten estereotips de la salut mental. De la mateixa manera també els dona suport i encoratja si emeten missatges i continguts positius o acurats.

Qui pot ser denunciant?

Qualsevol persona que trobi un contingut o representació que consideri estigmatitzant o positiu pot notificar-ho a Alerta Estigma mitjançant un formulari accessible des del web de l'entitat. Els criteris que han de complir les notificacions és que la notícia sigui actual, que parli clarament sobre salut mental i que l'hagi emès un mitjà o institució catalans.

www.obertament.org

Entrevistem la **Sílvia i l'Arnau**, dues persones que han arribat a Alerta Estigma per camins diferents, però que gràcies a la seva experiència veuen el món amb una altra sensibilitat. Volen posar fi a l'estigma que acompanya les trastorns mentals i no dubten a denunciar-lo quan el detecten al seu voltant.

“Volem etiquetar abans de comprendre”

Silvia Vila és psicòloga i treballa a AREP, que és l'Associació per a la Rehabilitació de les Persones amb Trastorn Mental. S'encarrega del voluntariat i l'associacionisme dins de l'entitat. L'últim any ha fet quatre denúncies a Alerta Estigma.

En què consisteix participar amb Alerta Estigma?

Vol dir estar atent en el dia a dia, estar alerta de qualsevol notícia que pugui estar relacionada amb persones amb trastorn mental i que, a més a més, transmeti algun missatge pejoratiu.

I en detectes moltes, de notícies estigmatitzants?

Hi ha hagut un canvi, jo crec que s'ha millorat quant a comunicació. Els periodistes ara s'hi miren més, tot i que encara s'ha de treballar molt en el terreny social. Tenim la necessitat d'etiquetar: dir que una persona té un trastorn mental tranquil·litza la gent. Sembla que la falta d'etiquetes crea pors, i normalment les etiquetes no són positives.

Per què ens fan por els problemes de salut mental?

Jo crec que fan por perquè no són visibles. Jo tracto també amb persones amb discapacitats funcionals: persones invidents, persones amb alguna disfunció física. La gent, quan veu una persona així, senten compassió per ella, volen ajudar-la. En canvi, una persona

amb un problema de salut mental, no saben com ajudar-la, els espanta. Per això és tan important informar per sensibilitzar la gent.

Segons la teva experiència, en general, com creus que tractem la salut mental en el nostre entorn?

Hi ha un gran desconeixement, però ja des dels estudis universitaris. Jo vaig estudiar patologies, i dins de les més importants hi havia les que afecten persones amb trastorn mental. Del que em van explicar a la realitat que he viscut hi ha una diferència bastant important. Educativament s'ha d'informar d'una altra manera, sense espantar.

Què t'ha ensenyat la realitat que has viscut?

La realitat és que els problemes de salut mental afecten tot tipus de persones, qualsevol de nosaltres en pot tenir. No afecta només les classes socials baixes i gent sense estudis; sinó

que afecta tots els nivells socioeconòmics. Com que tots estem dins del sac, preferim creure que a nosaltres no ens passarà, que afecta una altra mena de persones.

En la informació que ens arriba a través dels mitjans de comunicació, en quins àmbits detectes més estigma?

Quan succeeix un fet violent, a l'hora d'expressar-lo, penso que és quan s'ha de tenir més cura. Normalment etiquetem i ja estem tranquils, en lloc d'anar a mirar el patiment d'aquella persona, esbrinar per què ha fet allò i considerar cada cas particularment.

De les denúncies que has fet, n'hi ha hagut cap que t'hagi provocat més indignació?

Un cop em vaig trobar amb un estudi fet al País Basc que deia que els gihadistes podien ser persones amb esquizofrènia. Em va impactar molt, però era un estudi, a més fet fora de Catalunya i no el podia denunciar. M'impacta sempre que es relacionen les persones assassines amb persones amb algun trastorn mental... Recordo una notícia d'un noi que havia matat un capellà, i deien que el noi tenia un trastorn... El fet de matar un capellà ja és una cosa molt forta, no? I si a més qui l'havia matat tenia una problema de salut mental, la notícia ja era la bomba! Però ningú no parlava del patiment d'aquell noi, de si estava en llistes d'espera per entrar a un centre psiquiàtric, o de qualsevol aspecte del seu entorn... Li havien posat l'etiqueta de malalt mental i ja els estava bé, no importava la persona.

“La salut mental
encara és tabú.
No se'n parla”

Arnau Perich és arqueòleg. Va conèixer Alerta Estigma a través de la seva parella, que treballa en una entitat del sector de la salut mental.

Des que t'has sensibilitzat amb el patiment de les persones que tenen problemes de salut mental, què ha canviat en la teva manera de veure l'entorn?

Bàsicament en què ara llegeixo i miro les coses que es publiquen a la premsa i els mitjans d'una altra manera. Abans, jo ni me n'adonava, d'aquesta estigmatització, era totalment invisible per mi.

I a quines conclusions has arribat? Què és el que més detectes?

Crec que la societat estigmatitza molt i ni se n'adona. És una constant i és un dels grans tabús de la nostra societat. Abans ho havien sigut altres coses, no? El sexe o les drogues..., i avui dia és això. No se'n parla.

I per què no en parlem?

Perquè la gent té desconeixement del problema i el desconeixement els porta a les pors. Les pors també es tenen perquè s'inculquen, a casa, amb els amics... Coses que els han explicat, pel·lícules que han vist...

Has percebut que hi hagi algun àmbit o sector especialment estigmatitzador?

No sé si n'hi ha cap en concret, és un fet molt generalitzat en la nostra societat. Potser destacaria que a les pel·lícules i les sèries, en el món de l'oci audiovisual, la persona que té un trastorn mental sempre és una persona perillosa, en qui no pots confiar, que pot tenir girs inesperats. Els mitjans, l'oci i l'audiovisual en general són grans transmissors de valors i de coneixement.

Dels casos que has denunciat, quin t'ha fet bullir més la sang?

En recordo sobretot un, va ser un cas a Lleida, una persona va apunyalat cinc persones de forma aleatòria. La gent estava molt impactada. En un primer moment, quan encara no s'havia trobat l'autor dels fets, la policia va emetre un comunicat que deia que segurament es tractava d'una persona amb desequilibri mental. I els mitjans ho van reproduir sense qüestionar-ho. Es feia una suposició sobre algú, no se sabia qui era ni quina motivació tenia però ja es donava per fet que havia de ser una persona amb un trastorn mental. Al cap de poc es va descobrir que l'home era un neonazi, que bàsicament havia apunyalat gent que no era com ell, i que no patia cap trastorn mental; simplement

era neonazi. Ningú va demanar disculpes a les persones que tenen problemes de salut mental.

Com podem, els periodistes, fer millor la nostra feina?

Els periodistes haurien de tenir una actitud més crítica envers la informació que els arriba de les agències, o de la policia, o d'altres organismes, perquè molts cops els mateixos emissors d'aquests missatges ja estan estigmatitzant des de l'inici, i és una cadena que es transmet fins al lector o l'espectador sense cap mena de filtre.

“En el món de l'oci audiovisual, la persona que té un trastorn mental sempre és una persona perillosa, en qui no pots confiar, que pot tenir girs inesperats”

RESUM D'ACTIVITAT D'ALERTA ESTIGMA

L'EQUIP DE TREBALL HA ANALITZAT I DECIDIT L'ESTRATÈGIA D'INTERVENCIÓ DE LES DENÚNCIES REBUDES. ELS CASOS EN QUÈ S'HA INTERVINGUT FAN REFERÈNCIA A NOTÍCIES ACTUALS, QUE PARLEN DE SALUT MENTAL DE FORMA CLARA I INEQUÍVOCA I QUE HAN ESTAT EMESES PER UN MITJÀ O INSTITUCIÓ CATALANA.

NOTIFICACIONS, CASOS I INTERVENCIIONS

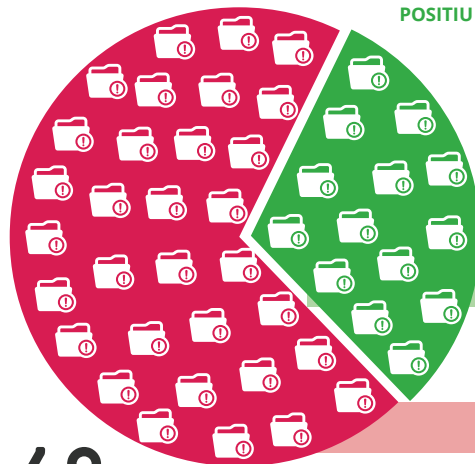
L'any 2014 Alerta Estigma ha rebut 86 notificacions que han suposat 81 casos. S'ha donat resposta a **64** casos.

18 CASOS EN QUÈ NO S'HA ACTUAT

32 CASOS EN QUÈ S'HA FET UN SUGGERIMENT AMABLE

14 CASOS EN QUÈ S'HA DONAT UN SUPORT POSITIU

46

RESPOTES A MITJANS DE COMUNICACIÓ
(SUPORT POSITIU I SUGGERIMENT AMABLE)

INTERVENCIIONS PER CANAL

9% XARXES
SOCIALS

11% ALTRES

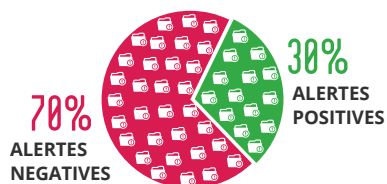
30% TELEVISIÓ

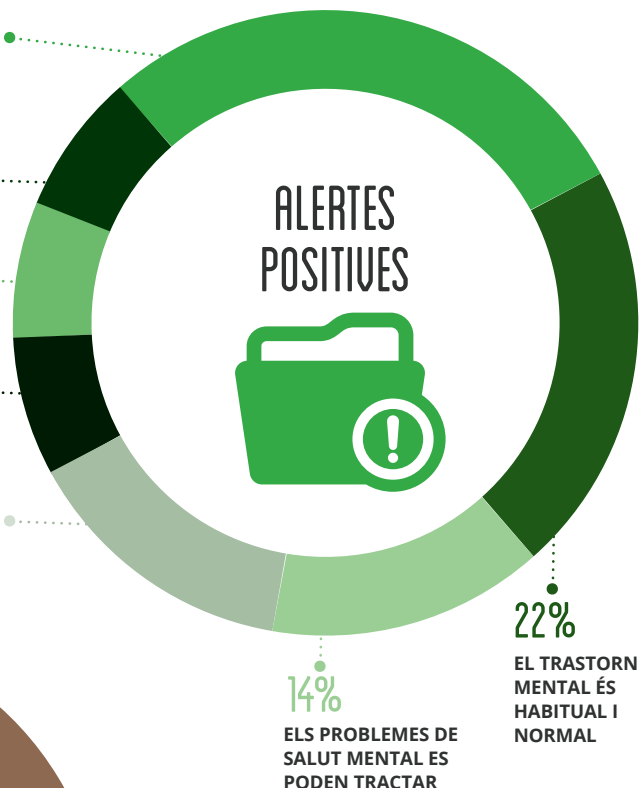
50% PREMSA

MOTIUS DE DISCRIMINACIÓ

Els **46** missatges s'identifiquen en positius o negatius en funció del seu contingut

- LES PERSONES AMB TRASTORN MENTAL SÓN VÍCTIMES D'ESTIGMA I DISCRIMINACIÓ **29%**
- LES PERSONES AMB TRASTORN MENTAL PODEN SER FELICES **7%**
- ÈXIT DE PERSONES AMB TRASTORN MENTAL **7%**
- LES PERSONES AMB UN TRASTORN MENTAL PODEN ESTUDIAR I TREBALLAR **7%**
- LES PERSONES AMB UN DIAGNÒSTIC DE SALUT MENTAL NO SÓN PERILLOSES **14%**

31%
RELACIÓ DE TRASTORN MENTAL I VIOLÈNCIA

38%
ÚS DESPECTIU DE CONCEPTES PSIQUIÀTRICS

ALERTES NEGATIVES

- 13%** ÚS DEL DIAGNÒSTIC COM A ESSÈNCIA
- 6%** DIAGNÒSTIC COM A NOM PROPÍ
- 6%** GENERALITZACIONS
- 3%** L'ASSOCIACIÓ DEL TRASTORN MENTAL AMB GENIALITAT
- 3%** TRASTORN MENTAL COM BANAL

EPÍLEG

Queda camí per recòrrer

De la profunda anàlisi a què s'ha sotmès la premsa escrita del país, la primera idea positiva que es desprèn és que els diaris catalans parlen de salut mental amb una certa regularitat. La premsa dóna resposta a l'interès que hi demostra la població

i contribueix al fet que la salut mental abandoni l'estatus de tabú social.

Bona part de les informacions que l'han tractada de manera positiva, transmeten que hi ha una conscienciació creixent que els problemes de salut

mental poden afectar un nombre considerable de persones, i que és important diagnosticar i demanar ajut.

La denúncia de l'estigma que pateixen les persones que conviuen amb trastorns de salut mental és un altre punt

central de les notícies que n'han parlat de manera constructiva.

S'ha constatat, però, que més de la meitat de les notícies analitzades contenen almenys un valor negatiu i cap de positiu, i per tant, predominen, encara avui dia, les informacions que presenten la salut mental des d'una perspectiva perpetuadora d'estereotips i mites.

Les peces valorades com a negatives associen massa sovint els problemes de salut mental amb agressivitat i crim. S'ha vist a notícies de Successos en què el periodista ha recorregut sense fonament a algun trastorn mental per donar explicació d'un acte violent, a informacions de la secció d'Internacional que han relacionat l'autor d'un atemptat terrorista o d'una massacre amb un possible problema mental, i en articles d'Opinió que han fet ús d'aquest fals mite per desenvolupar els seus postulats.

Respecte de l'ús del llenguatge, eina fonamental del periodisme, s'ha constatat que una sèrie de paraules que defineixen trastorns de salut mental s'utilitzen en sentit metafòric o com a sinònims per descriure situacions negatives i poc desitjables. Aquestes llicències contribueixen a crear un imaginari desproporcionat entorn de la salut mental, especialment pel que fa a *l'esquizofrènia* i la *psicosi*.

Cal destacar també la quantitat considerable de continguts i titulars on es fa referència a les persones que conviuen

amb trastorns mentals com un tot homogeni, definint-los de manera estigmatitzadora per la malaltia que tenen: «els malalts mentals», «els esquizofrènics», «els psicòtics»...

La secció amb un percentatge més elevat de notícies qualificades com a negatives és Cultura. En un nombre important de peces s'ha mostrat la salut mental com una qüestió falsament positiva o s'han utilitzat termes que hi fan referència de manera banal o com a sinònims de situacions ben allunyades d'aquest àmbit.

En oposició, la secció de Societat i la Contraportada són, amb diferència, els espais amb més quantitat de notícies explicades en positiu, amb més obertures de pàgina que tracten temes relacionats amb salut mental, i també les seccions on apareixen més notícies on aquesta és el tema principal.

Finalment, es pot afirmar que existeix una diferència considerable entre els casos en els quals la salut mental és el tema central de la notícia i quan no ho és. En el primer cas, s'observa un tant per cent més alt de visions positives i que afavoreixen la normalització. En el segon cas, el nombre de perspectives negatives augmenta, i predomina de manera més notable una tendència a associar la salut mental amb una imatge estereotipada i violenta, descrita en termes pejoratius.

En definitiva, els resultats demostren que queda camí per recórrer. Malgrat

que la salut mental és un tema present en els mitjans de comunicació, no sempre es transmeten idees clares i fonamentades i es detecta desconeixement cap a la realitat de les persones que conviuen amb problemes de salut mental. Apostar per donar-los veu pot contribuir, amb tota la força del poder mediàtic, a conèixer-les millor i acabar amb l'estigma que pateixen.

**Predominen,
encara avui dia,
les informacions
que presenten la
salut mental des
d'una perspectiva
perpetuadora
d'estereotips
i mites**

La metodologia i els criteris de l'anàlisi

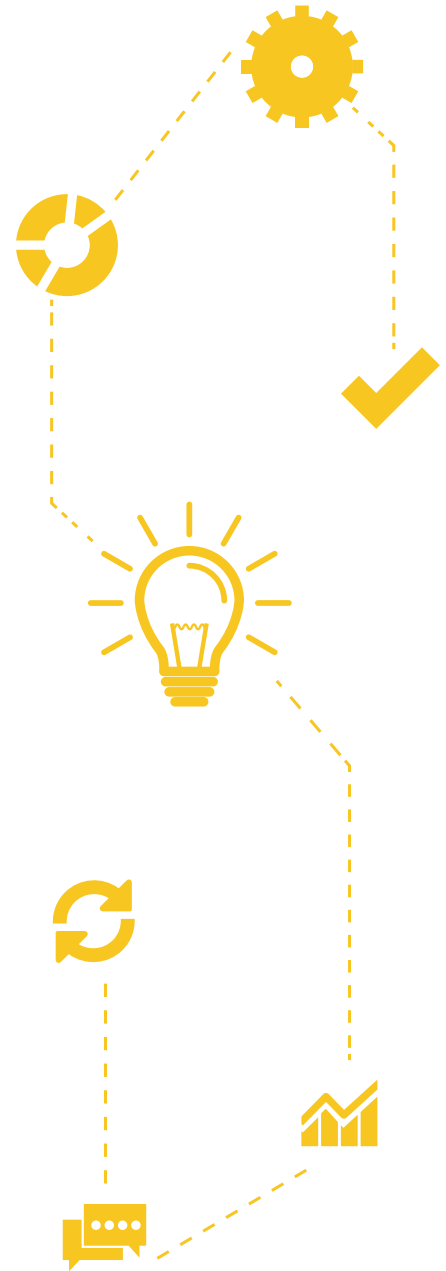
L'informe de l'Observatori de Mitjans i Salut Mental de 2014 es basa en l'anàlisi de les notícies relacionades amb la salut mental publicades als diaris *La Vanguardia*, *El País*, *El Punt Avui*, *El Periódico* i l'*Ara*. S'han analitzat un total de 967 notícies.

Mostra d'estudi

L'anàlisi comprèn tots aquells articles que incorporin alguna o algunes de les paraules (en català o en castellà) següents: *salut mental*, *trastorn mental*, *malaltia mental*, *trastorn bipolar*, *depressió* (pel que fa a mental), *psicosi*, *esquizofrènia*, *TDAA*, *ansietat* i paraules que comencen per *psicot-*.

Metodologia d'anàlisi

S'han analitzat els elements formals que conformen els articles de premsa escrita (text i imatge), així com les fonts que ha utilitzat el periodista, l'espai que ocupa l'article i la importància de la salut mental a les peces. Així mateix, s'ha tingut en compte: el mitjà, la data de publicació, la secció, el gènere de la informació i el trastorn mental que tracta la notícia o al qual es fa referència.

Anàlisi del contingut: titular, cos de l'article i peus d'imatge

Dins el concepte *titular* s'ha inclòs l'avantítol, el títol i el subtítol de la notícia, si n'hi ha. D'altra banda, el cos de la notícia comprèn l'entradeta i la resta de l'article, així com els destacats, si n'hi ha. Aquests elements s'han valorat com a positius, negatius o neutres segons els criteris següents:

POSITIU

Quan de la lectura, se'n desprèn que:

- 1 El trastorn mental és habitual i normal, i la seva recuperació és possible.
- 2 Tothom es pot veure afectat per un problema de salut mental al llarg de la vida.
- 3 Demanar ajuda professional facilita la recuperació dels trastorns mentals.
- 4 Una persona amb trastorn mental pot tenir èxit a la vida.
- 5 Les persones amb un problema de salut mental són víctimes d'estigma i discriminació.

NEGATIU

Quan s'ha detectat que:

- 1 El trastorn mental s'associa amb violència, criminalitat o agressivitat.
- 2 El trastorn mental es confon amb una disminució psíquica.
- 3 La persona amb trastorn mental és motiu de burla.
- 4 Els conceptes psiquiàtrics s'utilitzen pejorativament.

5 Les expressions populars (*estar pirat, sonat*, etc.) s'usen ofensivament.

6 Es relaciona sense justificació, el trastorn mental amb aspectes com la pobresa, el consum de drogues, el suïcidi, etc. La salut mental pot estar relacionada amb alguna d'aquestes circumstàncies, la classificació serà negativa si del tractament de la informació es desprèn alguna de les altres concepcions considerades com a negatives.

Finalment, s'ha considerat com a neutre el contingut que no s'ha pogut classificar en cap de les altres dues categories. Es consideraran neutres les informacions que versin sobre espais de tractament de salut mental o nous fàrmacs, en tant que són notícies que no tenen a veure amb l'estigma.

Les imatges

Tal com afirma Time to change (time-to-change.org.uk) i sosté Obertament (obertament.org), les imatges són extremadament importants a l'hora d'explicar una història i el seu impacte pot ser tan gran com les paraules quan s'utilitzen per expressar-se sobre salut mental.

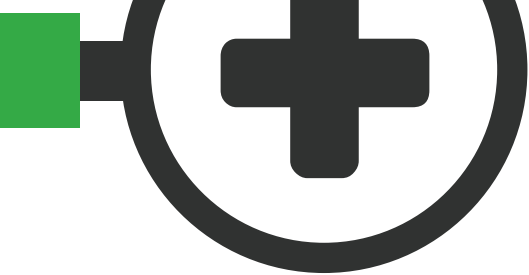
Les imatges també s'han classificat com a positives, negatives o neutres, segons els criteris següents:

S'han valorat com a negatives quan el missatge que transmeten és estigmatitzador, és a dir, quan les imatges evoquen prejudicis, mites o estereotips. Per exemple, imatges que s'associen amb violència, amb agressivitat o amb

conductes extravagants, salvatges o excèntriques. Així mateix, també són estigmatitzadores, per l'efecte que persegueixen, les imatges enfosquides, de persones tristes, enfadades, desesperades, a túnels, amb la roba estripada i els cabells despentinats, maquillatge corregut, imatges de persones aguantant-se el cap amb les mans o a imatges recurrents com *El crit*, de Munch

S'ha valorat com a positiva una imatge quan aquesta transmet la idea que una persona amb un trastorn de salut mental pot tenir una aparença, una actitud i una vida semblant a una persona que no en té (expressió relaxada, posició serena, relació amb amics i familiars, tenir parella, treball, etc.). Es tracta d'imatges que s'ajusten o s'apropen a la realitat de les persones que viuen amb trastorn mental. És a dir, una persona amb depressió no té un aspecte trist tot el dia. A més a més, s'ha valorat de forma positiva una imatge quan transmetia que es pot buscar ajuda professional (consulta mèdica, teràpia psicològica, cerca d'informació, etc.) o que és important compartir-ho amb amics i familiars (abraçades, situacions d'escolta, converses en un entorn de treball, situació quotidiana d'una parella, etc.).

S'han valorat com a neutres les imatges que no responen a cap de les dues classificacions anteriors i, per tant, la relació de la imatge amb la malaltia mental a l'article és secundària (per exemple: una panoràmica d'una ciutat per il·lustrar un article sobre els índexs

de depressió que s'hi troben, el nom del trastorn escrit a la sorra o a una llibreta, llibres sobre salut mental, un centre sanitari, etc.).

Espai que ocupa la notícia

S'ha valorat i classificat de la manera següent:

- Tema d'obertura: pàgina completa, doble pàgina o notícia principal a una plana amb més notícies
- Tema secundari: columna, faldó o notícia secundària a una plana amb una notícia principal
- Notícia petita: breu

Les fonts periodístiques

Les fonts de la notícia també s'han classificat com a positives, negatives o neutres, atenent als següents criteris:

POSITIVES

- Relacionades directament amb la notícia (professionals de salut mental, associacions i persones que viuen amb un trastorn).
- Contrastades, basades en evidència científica, provinents d'un professional o un centre de prestigi reconegut, que compti amb el consens de la comunitat de la salut mental a Catalunya.
- Importants o necessàries per entendre la notícia.

NEGATIVES

- No relacionades directament amb la notícia.
- No contrastades (per exemple, fonts pseudocientífiques).
- Irrellevants o innecessàries per entendre la notícia.

S'ha valorat com a neutres aquells articles que reflecteixen fonts tant positives com negatives.

Excel·lència en les fonts

Quan per contrastar la informació s'ha recorregut conjuntament a les fonts següents, la valoració ha estat d'excel·lent:

1 L'expert (professional sanitari, normalment).

2 L'associació (que té una història, un bagatge i un pes en el treball per i des de la comunitat que en legitima l'aportació).

3 Un testimoni en primera persona: com considera Obertament, la primera persona és la base de la lluita contra l'estigma, tant perquè la seva vivència facilita la comprensió de l'audiència, ja que genera molta més empatia, com perquè el fet que surti parlant del seu trastorn sense por és part del seu procés d'apoderament personal, de lluita tant individual com col·lectiva contra la discriminació que pateixen i l'estigma que va associat a l'etiqueta que els han posat.

La rellevància de la salut mental

L'anàlisi ha tingut en compte si la salut

mental és el tema central de l'article o és un tema secundari.

Cal esmentar que també s'han analitzat aquells articles que utilitzen termes de salut mental en un sentit no literal (per exemple, si la paraula *psicosi* s'ha utilitzat per descriure una alarma social o *esquizofrènia* per criticar un comportament incoherent).

L'índex d'estigma

Un cop obtingudes les valoracions de tots els camps analitzats es pot determinar quines notícies han estat considerades positives, negatives o neutres.

Amb aquestes dades és possible calcular el nivell d'estigma utilitzant la següent fórmula:

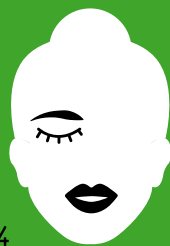
$$\text{Nivell estigma} = 10 \times \frac{n.\text{Negatives}}{2 \times (n.\text{Positives} + n.\text{Neutres})}$$

Aquest índex està acotat entre 0 i 10, sent 10 un nivell d'estigma màxim (hi hauria el doble de notícies negatives que de la resta) i 0 el nivell mínim (no hi hauria cap notícia valorada com a negativa).

Pel que fa a 2014 el càlcul ha estat el següent:

$$5.2 = 10 \times \frac{51}{2 \times (10 + 39)}$$

OBSERVATORI DE MITJANS I SALUT MENTAL · INFORME 2014

MITES I ESTEREOTIPS SOBRE SALUT MENTAL

L'Observatori de Mitjans, creat per Obertament en col·laboració amb el Grup Barnils, suposa una aliança fonamental i decisiva per la normalització de la salut mental i la lluita contra l'estigma.

Aquest informe és el resultat d'una profunda anàlisi crítica de les informacions publicades a la premsa escrita del país que han tractat els problemes de salut mental durant el 2014.

Les dades han permès obtenir, per primera vegada, un índex d'estigma que qualifica la feina dels diaris catalans. Ara es coneix la xifra que indica exactament la quantitat d'elements publicats que transmeten l'estigma. El resultat no és gens bo: 5,2, que indica que el periodisme es troba situat a la franja mitjana-alta i que encara queda molta feina per fer per tal de millorar-lo.

ÍNDEX
ESTIGMA
2014

5.19

www.obertament.org

HI COL·LABORA

PER LA SALUT MENTAL, DÓNA LA CARA

INFORME
REALITZAT PER:

grup de periodistes
Ramon Barnils

